

ЯН ТАРАСЕВІЧ У МІНСКУ

Мінула 38 гадоў ад смерті Яна Тарасевіча — кампазітара, піяніста і знакамітага педагога з Шындызеля на Сакольшчыне. І вось, 29 кастрычніка 1999 г. у Мінску, у запоўненым да апошняга месца касцёле св. Роха (у ім адначасова і зала камернай музыкі) найлепшыя музычныя сілы Беларусі вярнулі да жыцця музыку Яна Тарасевіча. Праўда, раней таксама выконваліся некаторыя яго кампазіцыі. Аднак толькі цяпер поўнымі грудзьмі прагучэў талент сакольскага маэстра.

Канцэрт, паводле беларускіх СМІ, стаў трывумфальным вяртаннем класіка ў рэчышча нацыянальнай культуры. Змястоўную і красамоўную інфармацыю пра Я. Тарасевіча прадставіў ва ўступе да IX Фестывалю „Адраджэнне беларускай капэлы” ягоны кіраўнік Віктар Скарабагатаў. Спявак адзначаў таксама ролю беластоўкай „Нівы” ў адкрыцці музыканта. Матэрыйялы, якія друкаваліся ў нашай газете, у многім прычыніліся да пазнання жыцця і творчасці Яна Тарасевіча.

У час трохгадзінага канцэрта слухачы мелі нагоду пазнаёміцца з 29 творамі беларускага кампазітара. Ян Тарасевіч пакінуў па сабе 112 твораў, у іх ліку разнавідныя жанры — фартэпіянныя і фартэпіянна-інструментальныя канцэрты, вакальныя і харавыя кампазіцыі. Пакуль не вядома, ці знойдзена ўся спадчына маэстра.

У праграме апынуліся такія канцэртныя творы як „Серэнада”, „Раманс”, „Сумная песня”, „Без назвы”, „Куявяк для скрыпкі, віяланчэлі і фартэпіяна”. Выканаўцы названих твораў гэта Ірына Неўская (фартэпіяна), Канстанцін Зяленін (віяланчэль), Вячаслав Зяленін (скрыпка).

Захапленне публікі выклікала сапраністка Таццяна Цыбульская, лаўрэат міжнароднага конкурсу, якая з фартэпіянным акампанементам дыпламанта міжнароднага конкурсу Ганны Каржанеўской праспявала тры вакальныя творы — „Мазурочак”, „Калыханка”, „Краю мой родны”. Не менш ці-

Ганна Кандрацюк

кавымі паказаліся фартэпіянныя кампазіцыі, якія па-майстэрску сыграла Ірына Шуміліна, заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь. У яе выкананні пачуліся „Прэлюдыя і та-ката”, „Сюіта № 1”, „Полька”. Невыносна тонкі і бурлівы клімат развіваўся ад гэтых твораў. Публіка нямела ад захаплення.

Аругая частка канцэрта, якую ў асноўным склалі вакальныя і харавыя кампазіцыі, пачалася з выступлення Віктара Скарабагатава. Спявак міжнароднай славы і заадно гарачы папулярызатар беларускай музычнай спадчыны, праспіваў два рамансы на слова Максіма Багдановіча. Тут трэба адзначыць, што Ян Тарасевіч як першы напісаў музыку на слова паэта-адраджэнца — „Даўно ўжо целам я хварэю” і „Плакала лёта”. У доказ прызнання публіка дарыла асення кветкі, што таксама неяк унушала атмасферу канцэрта.

З прэзентацыяй харавых твораў выступіў мужчынскі ансамбль „Славянне” пад мастацкім кіраўніцтвам Алега Гембіцкага. „Славянне” праспівалі сем кампазіцый на слова Францішка Багушэвіча і Якуба Коласа. Гэтая частка мерапрыемства намнога пашырыла ўяву пра стыль Тарасевіча. Сапрауды, трэба быць майстрам гармоніі, каб напісаць музыку на вершы Францішка Багушэвіча.

І ў канцы выступіў знакаміты Ігар Алоўнікаў. Маэстра сыграў чатыры фартэпіянныя кампазіцыі: „Скерца”, „Накцюрн”, „Змроучны вальс” і „Каханне”. Апошні твор некалькі разоў можна было пачуць у эфіры Беларускага радыё як анонс канцэрта.

Уесь канцэрт быў горача прыняты публікай. Музыка, якой напоўніўся касцёл, надзвычай унушальна паўплывала на атмасферу ў зале. Паўсюдна адчувалася прыгажосць беларускай эстэтыкі Яна Тарасевіча, сугучнай матывам зямлі і краівіду.

Ян Тарасевіч усё сваё жыццё прысвяціў музыцы. Крыніцай яго натхнення была сусветная класіка і беларускі народны мелас. Ад гэтага спалучэння нарадзілася жыццярадасная і вытанчаная карціна ў беларускай нацыянальнай музыцы. Нягледзячы на жорсткасць часоў, у якіх прыйшлося жыць і тварыць кампазітару, яго музыка тхне аптымізмам і уні-

Ганна Кандрацюк

версальнасцю. За несугучнасць з эпохай маэстра заплаціў вялікую даніну — пры жыцці не дачакаўся прызнання і належнай славы.

Яшчэ ў дарэвалюцыйныя гады талентам Тарасевіча цікаўліся такія асобы як Аляксандр Глазуноў, Язэп Віталь, Сяргей Рахманінаў, Ян Сібэліус. У больш спрыяльных умовах гісторыі яго чакала б бліскучая сусветная кар'ера. Пра тое сведчыць хады б міжнародная кар'ера Ежы Максымюка — любімага вучня Яна Тарасевіча.

Ёсць таксама добрая навіна ўсім паклонікам таленту Я. Тарасевіча. Неўзабаве выйдзе ў свет кампакт-дыск з выбранымі творамі кампазітара.

„Ніва” н-р 47 (2271) ад 21 лістапада 1999 г.

БЛАКІТНАЯ РЭСПУБЛІКА

1. Мяжка

Была шостая раніца, калі ў кампаніі спадарожнікаў з Гданьска завіталі мы ў Рэспубліку Беларусь. У цягніку Кузніца-Беластоцкая — Гродна пахла гнілой бульбай. Рускамоўныя маладзёны-кантрабандысты ў вагоне для некурачых зязята смалілі цыгарэты ды перакідаліся манатоннай лаянкай. Перасяканню польска-беларускай мяжкы спадарожнічае атмасфера страху. Тут як нідзе адчуваецца важнасць чыноўніка.

Мы таксама баяліся беларускіх пагранічнікаў. У нашай калектывнай візе была дапушчана памылка. Ля двух прозвішчаў былі пераблытаны нумары пашпартоў. На дадатак адзіні сярод кампаніі хлопец быў пазначаны ў сваім пашпарце як жанчына!

Ды і паводзіны нашы маглі правакаваць **жалезных** чыноўнікаў. Замест маліца і з прыніжанасцю (як паводзяць сябе контрабандысты) чакаць сваёй чаргі, мы здарова рагаталі. Перш за ўсё з беларускай візы. Такога цуда цяжка дзе знайсці. Герб дзяржавы ўведзены Аляксандрам Лукашэнкам прыклеены быццам марка на лісце. Хопіць адклеіць гэты значок, каб пад сподам пабачыць гістарычную сімволіку — Пагоню.

Ганна Кандрачук

Згледзеўшы такое, мімавольна думаеш пра часовасць абавязваючай сімволікі. Не менш забаўна гучаць слова мытніка, калі кожнага з асобна распытвае: *Ці ёсць наркотыкі?* Цікава, ці ў гісторыі мытнага агляду нехта дабрадушна прызнаўся: *Так, у мене ёсць наркотыкі!*..

Раней трэба было яшчэ запоўніць два экземпляры мытнай дэкларацыі, адзначыць колькасць багажу, акрэсліць яго прызначэнне, распісаць падрабязна колькасць везенай валюты, заявіць, што не ўдзельнічаем у кантрабандзе недазволеных медыкаментаў і наркотыкаў. Добрую гадзіну запаўнялі мы бланкі, паказвалі мытнікам змесціва рукзакоў, таумачылі мэту свайго падарожжа. Беларускія мытнікі і пагранічнікі — дзіўныя чыноўнікі. Калі загаворыш да такога па-беларуску, чакай усялякага. Хто насцярожыцца і стане яшчэ больш афіцыйны і патрабавальны. Хто, пачуўшы мілагучныя гукі роднай мовы, расслабіцца ды пачне ўсміхацца.

Наш пагранічнік адказваў на беларуска-рускай *трасяняцы*, два разы расслабіўся (два разы заўсіміхаўся) ды пажадаў нам шчаслівай дарогі.

Дзве гадзіны трывала наша фарсіраванне жалезнага кардону. Як пасля паказалася, сустрэла нас самае хуткае і спраўнае перасяканне польска-беларускай мяжы.

2. Першая сустрэча з Гародні

Складаныя праблемы — асаблівая прыкмета Рэспублікі Беларусь.

На вакзале ў Гародні мы даведаліся, што наш экспкурсавод і заадно суарганізатор падарожжа мастак Алесь Сураў не можа вырвагуцца з горада. У сярэдзіне тыдня чакала яго судовая справа, на якой меў выграшыцца лёс ягонай майстэрні. Таму зусім выпадкова нашым гідам і шафёрам у адной асobe стаў прыватны прадпрымальнік з Гародні Алесь Лобан. Пасля кароткага знаёмства паказалася, што шчасце нам спрыяе. Мы трапілі ў добрыя руکі. Наш новыя знаёмы, па адукацыі лекар-акуліст, стройны мужчына і светлы (свядомы) беларус з палітычнымі амбіцыямі.

Кожны, хто наведае Беларусь, зразумее, як каштоўныя тут

рада і дапамога сяброў, сваякоў, знаёмых. Першай склада-насцю, якую нельга без іх выграшыць, з'яўляецца абмен валю-ты. У беларускія банкі пасылаюць адно найгоршых ворагаў. Проста, афіцыйны дзяржаўны курс долара ў два разы мен-шы, як на чорным рынку. Пра курс долара на чорным рынку інфармуюць газеты, сродкі масавай інфармацыі. Але грама-дзянам Беларусі забаронена карыстацца валютай імперыял-стаў. На рынку, дзе звычайна плаціцца доларамі, неабходная крайняя асуярожнасць. На кожным кроку аж кішыць ад сышчыкаў. За нелагельны абарот валютай пагражае не толькі канфіскацыя валюты, але і судовая справа.

У Беларусі жыццё таннае. Дзень можна пражыць за адзін доллар. Спачатку мняем, зразумела, з дапамогай знаёмых, па 5 долараў. У руках куча грошай. Мы — мільянеры. За долар нам плаціць 480 тысяч беларускіх рублёў. Праз тыдзень долар падаражкае яшчэ на сто тысяч.

Перад далёкай дарогай ражаем папіць кавы і прыняць душ. Таму карыстаемся запрашэннем Алеся ў яго кватэрку. Наш новы сябар жыве ў мікрараёне Вішнева. Большасць жыхароў яго блока гэта перасяленцы з чарнобыльскай зоны. У пад'ездах разносіцца пах занядбанасці. Дом пабудаваны ў пачатку 90-х гадоў, хаця паводле выгляду ацэнўваем яго на 70-ыя.

— Аплаты за кватэры ў нас танныя, — кажа гаспадар. За сваё прасторнае памяшканне 60 m^2 плаціць паўтара долара, разам з аплатай за ваду і газ. Да датковы атракцыён жыцця ў Гародні — смачная вада. Можна ёю жыўём запівацца проста з крана.

— Калі да нас прыезжаяюць масквічы, яны адчуваюць сябе тут як на курорце, — кажа Алесь. — Захвалываюць ваду, зялённую прыроду, свежае паветра.

Сапраўды, у Гродне пануе спецыфічны клімат. Таму ражаем наведаць горад яшчэ раз, у зваротнай дарозе. Перад намі — 1300 кіламетраў, 7 дзён вандроўкі па беларускай правінцыі, гістарычныя мясціны, зруйнаваныя замкі, азёры, сустэрэchy з закаранелымі абаронцамі беларускага гонару, зда-рэнні на памежжы зброду і цуду!

3. Святы Францішак Скарына

Адкуль беларус, закаранелы абаронца нацыянальнага гонару, бярэ сілу?

1. Ад закаранеласці.
2. З космасу.
3. Ад спажывання крамянёвай настойкі.

Каб паверыць у пералічаныя крыніцы моцы, мусова наведаць Алеся Белакоза з Гудзевіч, што на Мастоўшчыне, спыніцца ў яго Літаратурна-краязнаўчым музеі.

З Гародні ў Гудзевічы ўсяго паўтары гадзіны язды на машинае. Раней дамаўляемся з дырэкторам Белакозам па тэлефоне. Гудзевіцкі Літаратурна-краязнаўчы музей знаходзіцца ў будынку старой школы. Першае сутыкненне з установай выклікае сумненне — ці мы добра пападлі? Нідзе па дарозе і нават у самых Гудзевічах мы не змаглі згледзець указальніка-рэкламы музея. Варта згадаць, што інфармацыйя пра музей і экспанаты выступае ў Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі. У вёсцы сустрэнеце адно манументальны указальнік, які напамінае, што знаходзіцца ў калгасе імя генерала Карбышава.

— Наша дзяржава бедная, ёй не пад сілу думаць пра музей, — каментуе сціплае абсталяванне музея Алесь Белакоз.

Сапраўды, установа ўражвае сваёю прастатаю і сціпласцю. З кожнага кутка спазірае на нас чалавечая ахвярнасць, саматужнасць. Канцылярыя з выслужанай мэблай, ручныя друкавальныя машынкі, цалкам як у нашых колішніх бэгэкатоўскіх пакойчыках.

— Наша багацце — экспанаты, — кажа спадар Белакоз.

Каб дэталёва аглянуць музей, трэба адвесці восем гадзін. Мы рашаемся на дзве-тры гадзіны. Ужо ў першай зале, дзе прэзентуюцца літаратурныя сувязі Мастоўшчыны, забываешся пра навакольны свет. Алесь Белакоз — інтэлектуал рэдкай пароды.

— Мы першыя „кананізавалі” Францішка Скарыну, — адзначае ля стэнда прысвеченага першадрукару Беларусі. Пашана і любоў для гэтага рэнесанснага гуманіста мяжуе тут

з культам асобы.

— Я нават у хаце павесіў карціну Скарныны як ікону, — кажа наш субяседнік. — Прыстроў яе вышываным ручніком і лампадкай. І як святар з калядой ходзіць, становіцца ля Скарныны і моліцца.

Ганаравае месца адведзена таксама нашым землякам — Кастусю Каліноўскаму з Мастаўлян і Сцяпану Пятэльскому з Гарадка, вядомаму ў літаратуры як М. Арол. Гэты апошні спаўняе тут асаблівую ролю. Гаспадар прапануе нам угледзеца ў гордае ablічча М. Арла, якое выяўлена на брознавым бюсце, а сам зачытвае твор „Сынам Беларусі”. Для слабазарыентаваных у беларускай літаратуре паясняю, што гэты верш ёсць свайго роду бічом на адшчапенцаў, зраднікаў, рэнегатаў. Затым спадар Белакоз усведамляе нам, як складана быць госцем музея.

— Калі наведваюць нас важныя чыноўнікі, працаўнікі міністэрства, я заўсёды чытаю ім гэты верш. І прыглядаюся, якія ў іх перажыванні. Калі такі чыноўнік пачырване, значыць — не зусім ён страчаны для беларускае справы.

Гудзевіцкі музей — шырокатэмны. Побач памяшканняў, адведзеных літаратурным матэрыялам, знаходзім залы жывагісу, народнага ткацтва, натуральнай медыцыны.

Надзвычай цікавай і ўнушальнай здалася мне літаратурная частка. На стэндах презентуюцца рукапісы, лісты, фотографіі, між іншым Ларысы Геніюш, Максіма Багдановіча, Францішка Багушэвіча, Зоські Верас, Максіма Гарэцкага, Уладзіміра Дубоўкі, Янкі Брыля, Уладзіміра Караткевіча, Алеся Разанава, Максіма Танка, Івана Мележа, Васіля Быковава... Знаходзячыся тут, мімавольна адчуваеш жывы кровавзварот беларускай пісьменнасці. Не хочацца верыць, што такія экспанаты раздабыў вясковы настаўнік з вучнямі.

А ўсё пачалося ад сямейнай закаранеласці.

— Любоў і веру ў Беларусь дала мне сястра — настаўніца беларускай мовы, Вера Мікалаеўна.

Чаму пачаў ствараць музей у Гудзевічах? Тут нарадзіўся, тут працаўваў настаўнікам роднай мовы. У 1965 годзе паехаў у Мінск на курсы для настаўнікаў. Там зразумеў, што міні-

Ганна Кандрацюк

стэрства асветы і камуністычна партыя ставяць сабе за задачу знішчэнне Беларусі, народа, яго мовы.

— І мне хацелася неяк бараніцца. І пачалі мы з дзеткамі пісаць вершы, апавяданні, збіраць матэрыялы для музея. Выдалі рукапісны альманах „Праменъчык” у трох экземплярах. Пачатак быў цяжкі. Нават мама мне казала: „Ну што ты надумаўся? Нідзе ж няма ў вёсках музеяў. Тым больш, каб нарадзіцца тут хто вядомы...”

Алесь Белакоз ведаў, што Мастоўшчына скрывае літаратурнае багацце. У самых жа Гудзевічах вучылася Ларыса Геніюш, тут у надалёкай Струзе настаўнічаў М. Арол. Адсюль родам паэт Міхась Машара. Таму заўзята пераадольваў усялякія складанасці, працаваў па ноцах, у выхадныя дні, па нядзелях. Усё саматужнай працай, з дапамогай адданых сабе дзетак. Камуністы хутка раскусілі яго памкненні. Загадалі раскінуць антысавецкі музей. Алесь Белакоз прыгадвае, як завёў тады ў музей дырэктара і некалькі гадзін даказваў, што ўсе мясцовыя паэты былі падгольшчыкамі-камсамольцамі. Што кніжкі пра Каўстуся Каліноўскага друкаваліся ў Маскве. Што іхняя школа існуе дзякуючы савецкай уладзе. І музей уছалеў, хаця той дырэктар страціў пасаду, бо заступіўся за Алеся Белакоза.

Нярэдка існаванне музея выратоўвалі цудадзейныя здарэнні.

У сярэдзіне сямідзесятых загадалі музею зняць стэнд пра Ларысу Геніюш. За тое, што паэтка не прымала савецкага грамадзянства. „Яна ж вучылася ў нашай школе, прычым тут грамадзянства! У нас літаратурна-краязнаўчы музей!” — не адступаўся Алесь Белакоз. Улады быццам і не чулі яго аргументаў. „Снять --- и всё!” — загадалі.

І вось у той час паляцеў у космас Пятро Клімук.

— Нашы дзяячаткі за ноц саткалі гальштук. Раніцай панеслі яго на пошту, выслалі касманаўту-земляку. Як толькі той вярнуўся з космасу, жонка ўручыла яму наш гальштук, — прыгадвае спадар Белакоз.

Жэст гудзевіцкіх энтузіястаў вельмі расчуліў касманаўта. Некалькі дзён пазней у музей прыйшла незвычайнай карэспандэнцыя. Побач фатографіі беларуса-касманаўта была кніж-

Ганна Кандрацюк

ка Ларысы Геніюш. Клімук зняў быў гэту кніжку са сваёй паліцы і там, дзе надрукаваны верш „Гудзевічы” напісаў: Сябрам гудзевіцкага музея — з найлепшымі пажаданнямі Пётр Клімук. 6.08.1975 г. Пра здарэнне даведаліся прэса, тэлебачанне, радыё.

— І нам ужо не наказвалі прыбіраць стэнд, — заключае першую касмічную гісторыю наш субяседнік.

Зараз побач Ларысы Геніюш фатаграфія Пятра Клімука і Уладзіміра Кавалёнка. Як прадчвавае чытач, касмічнае здаражнне мела свой працяг. Калі паляцеў у космас У. Кавалёнак, Ларыса Геніюш напісала верш. Яна прыслала твор у двух экземплярах. Адзін падпісала музею, другі даручыла выслаць касманаўту. Кавалёнак таксама расчуліўся. Ребята, я к вам приеду, — пісаў ён у лісце гудзевіцкім самадзейнікам. — Я привезу вам всё, что найду в звёздном городке.

— І ведаеце, — прызнаеща Алесь Белакоз, — мы напужаліся. Падумалі, навяže экспанатаў і райком партыі прымусіць рабіць музей касманаўтаў! Таму больш не пісалі Кавалёнку.

Але Кавалёнак памятаў пра Гудзевічы. Калі зноў паляцеў у космас, даслаў ім прывітанне.

— Калі пазней прыязджалі да нас работнікі іншых музеяў, дзілаваліся. Пыталі: Што вы такога зрабілі? Бо і яны пісалі касманаўтам, па 60, 80, 120 лістоў, і ніколі не атрымалі адказу.

У савецкім свеце касманаўты былі непахіснымі аўтарытэтамі. Можа таму, у 1977 г., за спадара Белакоза заступіўся старшыня райвыканкама. Ён дабіўся ў міністэрстве, каб КДБ пакінула Алеся Белакоза ў спакоі.

— Прыехаў да мяне начальнік КДБ і пытае: „Як вы жывяце?” Кажу: „Як вы арганізавалі, так і жыву”. — „Алесь Мікалаевіч, мы вас чапаць не будзем”. У той час не было такога, каб КДБ ехала і казала „не будзем чапаць”.

Пытаю пра найбольш спрыяльны час для музея.

— Напэўна 1994 год, калі ішло адраджэнне. Але я не прасіў дапамогі. Мне хацелася, каб Беларусь не траціла сродкі на музей, а каб яна падымалася на ногі.

Зараз сітуацыя адмянілася. У школы вярнулася русіфіка-

Ганна Кандрацюк

цыя. Нават у так званых беларускіх класах амаль усе прадметы выкладаюцца на рускай мове. Сам народ змагаецца за выжыванне. У мясцовым калгасе імя Карбышава на ферме зарабляюць па 7 мільёнаў рублёў, што ў рэальнym свеце эканоміі складае 11,5 долара. А працаўнікі музея, людзі з вышэйшай адукцыяй, дастаюць 6 мільёнаў (10 долараў). Але беларускае тэлебачанне і радыё безупынна захвалываюць жыццё ў Беларусі. Паводле іх *мнения*, нідзе так добра не жывецца, як тут.

Алесь Белакоз усё ж верыць у будучыню сваёй краіны.

— Нас выбівалі стагоддзямі, — кажа на развітанне. — Аднак забіць нас немагчыма.

* * *

На памятку пабытку ў музеі бярэм па каменъчыку крэменю. Раней з захапленнем слухалі тут расказы пра цудадзейныя якасці гэтага мінералу. Запісалі нават рацэпт на крамянёвую настойку. Ад крэмню мацуюцца валасы, зубы, прападаюць злосныя хваробы, узбуджаюцца праца мозгу. Мабыць, пад уплывам крэменю ў далейшай дарозе я думала пра Гудзевічы як пра беларускую Крамянёвую Даліну. Пра Ѿану, якую плаціць сусвету яшчэ адзін закаранелы абаронца нацыянальнага гонару.

І пра святога гуманіста, Францішка Скарину.

4. Адвячоркам у Свіслачы

Беларускія мястэчкі, асавелья ад маразму. Адвячоркам у Свіслачы ўсе сустрэтыя мужчыны выглядалі на расслабленых — як акрэсліў свой нецвярозы стан музыка мясцовай гасцініцы баяніст Сяротка.

З Гудзевіч падаемся ў Свіслач, мястэчка ля польска-беларускай мяжы. Шмат часу і нерваў губляем на пошуку ўласцівай дарогі. Неахайна абазначаныя дарогі і скупая колькасць указальнікаў штораз прымушала блытаць маршрут.

— Ці ёсь закаранелыя беларусы ў Свіслачы? — пытаем нашага гіда Алеся Лобана.

— Ёсьць адзін! — наш гарадзенскі сябра рассказавае пра

Ганна Кандрацюк

прыватнага прадпрымальніка Віктара Трашчановіча. Пра яго зядлую вайну са старшынёй свіслацкай прэзідэнцкай вертыкалі Анатолем Кузьмам, пра тое, як Віктара абвінавацілі „ў закліканні беларусаў Беласточчыны да звяржэння А. Лукашэнкі”. Віктар Трашчановіч, нашчадак студзеніскага паўстанца, народжаны на Украіне, вярнуўся на зямлю сваіх прodkaў ставіць Беларусь на ногі. Менавіта па яго ініцыятыве быў адноўлены помнік Віктару Каліноўскаму. Магіла старэйшага брата і духовага настаўніка Кастуся Каліноўскага сталася ў мястечку сімвалам нацыянальнага адраджэння. У 1997 годзе ў Свіслач прыязджала некалькі соцень чалавек з Гародні, Мінска, Ліды... Алесь Лобан, які асабіста ангажаваўся ў адбудову помніка, успамінае, як мясцовых ўлады хваравіта ўспрымалі наезд беларускай інтэлігенцыі з бел-чырвона-белымі сцягамі.

Хочам заехаць да Віктара Трашчановіча.

— Заедзем, калі яшчэ яго не пасадзілі, — робіць агаворку Алесь. Прыватны прадпрымальнік у Беларусі не ведае заўтрашняга дня. Сам Лукашэнка публічна называў беларускіх бізнесменаў смярдзючымі „снікерсамі”!

У выпадку Віктара Трашчановіча сітуацыя паказалася надзвычай смярдзючай. Неўзабаве пасля адкрыцця помніка старшыня Кузьма пазваўшы ў свой офіс бізнесмена — нашчадка студзеніскага паўстанца, пры сведках літаралына заяўіў: *Правільна, што павесілі Каліноўскага, усіх вас фашысты трэба вешаць!* Праз некалькі дзён Трашчановічу абакралі кватэру. У паштовай скрыніці пачалі з'яўляцца запіскі з пагрозамі. Затым дахаты з вобыскам завіталі міліцыянеры, якія шукалі зброю і наркотыкі.

Жаданне сустрэцца з закаранелым абаронцам беларускага гонару, на жаль, закончылася безвынікова. Наш гарадзенскі сябра, спазнаўшы местачковыя тайны, вярнуўся дзіўна маўклівы.

Каб забыцца пра смурод, рашаем наведаць магілу Віктара Каліноўскага. Знаходзіцца яна побач праваслаўнай каплічкі з чырвонай цэглы. Помнік пабудаваны паводле праекта Уладзіміра Панцялея, складаецца з двух валуноў, мемарыяльной

Ганна Кандрацюк

табліцы і кавальскай работы крыжа. На ім навешаныя бел-чырвона-белыя стужкі ад БНФ з Гародні. На табліцы надпіс: *Змагарам за незалежнасць Беларусі, героям паўстання 1863 года, ад удзячных нащадкаў.*

Некалькі хвілін прысвячаем памяці паўстанцаў. Уражвае блізкае суседства царкоўкі. Непасрэдна за могільнікам распашчіраюцца агароды.

— Я не могу глядзець як побач магіл садзяць капусту. Народ такі не мае будучыні! — хвалюеца наш гарадзенскі сябра.

А хіба ў Свіслачы пад сілу думаць пра будучынню? Мястэчка цалкам асавела ад маразму. У цэнтры гарадскога пасёлка, быццам цені, блукаліся падхмеленые мужыкі. На прыступках магазінаў выстойвалі выпівохі. Навокал іх круціліся худыя бяздомныя сабакі. Выглядала на тое, што ўся, ледзь прыкметная, жыццёвая энергія ішла тут на адчайнія ўцёкі ад рэчаінасці. Быццам аллагалізм стаўся самым простым спосабам жыцця-быцця.

Каб лепш улавіць душу Блакітнай рэспублікі, рашаем пасправаваць самай таннай гарэлкі. За намовай сябра-лекара зракаемся аднак крайняга варыянту і купляем *лешую „Польку”*. За паўлітэрку плацім усяго паўдолара (польскія два злоты).

Але пакуль зглыбляець душу краіны, ідзем паглядзець мястэчка. Ва ўцалелым фрагменте будынка славутай гімназіі вядзеца рамонт. Перад гістарычным гмахам паіржавелая ракета-помнік. У цэнтры сустрэнеце яшчэ помнікі Леніну, савецкім воінам, Рамуальду Траўгуту і бюст Кастуся Каліноўскага.

— Дзе тут калісьці стаяў палац Тышкевічаў? — пытаем у маладзёна з сланечнікам у руках.

Хлапец доўга задумоўваецца, урэшце адсылае нас да старэйшых. Тыповы жыхар беларускага мястэчка не мае асноўных ведаў пра гістарычныя памяткі сваёй мясціны.

— А што табе найбольыш падабаецца ў Свіслачы? — яшчэ раз пытаем маладзёна.

— Што падабаецца? — хлопец спазірае на нас як на дур-

няў. — Всё падабаецца!

Пра палац Тышкевічаў пытаем яшчэ дзядзьку ў спартыўным касцюме. Гэты таксама не ў змозе дапамагчы, хаця сам падышоў да нашай машыны і завёў гутарку. Адразу пачаў захвальваць свае ўмеласці.

— Я ўсе свадзьбы ў горадзе сыграў. Пайшлі ў гасцініцу! *I вам сёе-тое сыграю!*

Паказалася, што размаўляем з найбольш вядомым у Свіслачы баяністам. Музыка, як належыць прафесіяну, акуратна прадставіўся, затым папрасіў прабачэння за нецвярдзены стан.

— Тры ночы працаваў, іграў, — паясняў нам з дапамогай жэстаў музыка Сярожа, — і, дачакаўшыся *выходнога*, — *расслабіўся...*

Мне чамусыці ўспомніўся Віктар Шалкевіч і ягоны шэдэўр пра няшчаснага саксафаніста Сярожку. Літаратурны персанаж у многім напамінаў свіслацкага музыканта. Можа і тут непаседлівы бард шукаў натхнення? — падумалася неяк мімавольна.

Пачуўшы нашу беларускую мову, дзядзька Сярожа памяняў тактыку.

— Вы б маю дачку з сабой забралі, пратэкцыю ёй бы зрабілі. Яна — *талант велікаленны, красавіца*.

Каб не даваць пустых абяцанак, чым хутчэй развітваемся з баяністам.

Пасля доўгага распытвання трапляем на жаданае месца, у палацовы ансамбль Тышкевічаў. Звесткі пра аднапавярховы драўляны палац пабудаваны ў XVIII стагоддзі графам Вінцэнтам Тышкевічам знаходзім у Энцыклапедыі архітэктуры Беларусі. Сёння адно можна ўявіць шыкарны палац з параднай залай, 12-шю жылымі пакоямі, кавярняй, гаспадарчымі памяшканнямі, завершаны гонтавым дахам складанай канфігурацыі. Або драўляны будынак у парку, дзе мясціўся тэатр і танцавальная зала, аранжарэя, алтанкі, звярынец... На ацалелых палацавых прыступках зараз стаіць драўляны дом, напамінаючы сваім выглядам хутчэй за ўсё лесніковую пасаду. Там сустрэлі мы маладую жанчыну, якая чысціла бульбу. Пазнаёмліся таксама з гаспадаром, які ах-

Ганна Кандрацюк

вотна адказваў на нашы (часам дурныя) пытанні, як на той прыклад *Ці не пужае вас дух графа Тышкевіча?* Мелі мы, у прыватнасці, на ўзве неізвяды стан субяседніка.

Малады мужчына нічога не ведаў пра паноў і іх палацы. Махнуўшы красамоўна рукой, рушыў у кірунку цэнтра Свіслачы. А мы пайшлі ў стары палацовы парк, дзе гуляла маладзь і белабрывия хлапчукі ля штучных вадаёмаў лавілі рыбу. У вочы кінуўся драўляны туалет, вядомы ў народзе як *нужнік*. І сметнікі размалываныя алейнай фарбай на колер цёмнага блакіту. Надта незабыўнай паказалася яшчэ адна на карціна. Побач старога палацавага парку калягаснікі насадзілі рады маладых дрэўцаў, што мімавольна ўнушала прымаўку: *падыходзіць як кветка для кажуха*. Аднак самы вялікі скрыгат у прыродзе пабачылі мы ў чыстым полі, кіламетр за Свіслаччу. Пад'ехаўшы на месца аж напужкаліся ад пабачанага. Перад намі ўзвышаўся помнік байца, варожа загледжанага на захад.

— Czy to białoruski Janosik? — папытаў нехта з нашай кампаніі.

Ахвота да жартаў і дурных асацыяцый хутка прапала. Побач байца архітэктар паставіў мемарыяльныя табліцы з прозвішчамі ахвяр загінуўшых з рук фашистыкіх захопнікаў. Помнік-гаргара здаўся нам класічным прыкладам стаўлінскай эстэтыкі. Пазней, калі згадалі пра яго Алесю Сураву, мастак выправіў нашу памылку. Помнік пабудаваны цалкам нядаўна, у пачатку 90-х, калі ў краіне пачалося адраджэнне. Супраць байцу-манументу, што апавядаюць у Беларусі як анекдот, пратэставала польскае пасольства. Дыпламатычны скрыгат, як гэта часта бывае ў палітыцы, уznік з-за варожага пагляду статуй ў бок Польшчы.

Сапраўды, гледзячы на выяву свіслачкага вартайніка міру, думаем пра недарэчнае — пра смярдзючыя „снікерсы”, пра варожасць Захаду да Беларусі, пра хворую манію вялікасці, падмацаваную спісам нявінных ахвяр.

5. Цецияроўка

Пасля свіслацкіх турыстычных атракцыёнаў хацелася спаць. Мястэчка заразіла нас нядобрым спакоем. Асавелыя і сумныя зязджалі мы ў Цецияроўку, дзе наша спадарожніца, доктар Лена Глагоўская, мае дачу. Прапанова заначаўца ў вёсцы паказалася незвычайна цікавай. Цецияроўка распалажана ў памежнай зоне. Адсюль, калі выйдзеш за вёску і станеш на найвышэйшы ўзгорак, відаць вёскі на польскім баку: Баброўнікі, Коматаўцы, Ярылаўку. Апошняя з іх — родная вёска Лены. Дача ў Беларусі дасталася нашай Лене ў выніку наследства па роднай ётуты. Цецияроўка цалкам нагадвае са старэлых вёскі Беласточчыны. У пачатку мясціны бачым праваслаўны крыж, аздоблены пластмасавымі кветкамі. Далей па абодвух баках вузкай вуліцы ідзе шчыльная драўляная забудова з франтонамі ад дарогі. Едуchy асфальтаванай вуліцай мінаем магазін, драўляныя хаткі з блакітнымі рамамі акон, белую мураванку, абазначаную як *дом узорнага парадку*, мініяцюрныя хлеўчукі і стадолкі на кароткіх панадворках, хатку ветэрана вайны з чырвонай зоркай. У канцы відаць і калгас, месца працы ўсіх жыхароў Цецияроўкі. Выгляд калгаса таксама мізэрны: аборы, бляшаныя буданы, стагі з саломай, калгаснікі ў зашмалыцаваным адзенні, пустазелле...

Разам з Ленай наведваем яе сваячку, якая даглядае дачу.

— Скажыце, чаму ў хаце прапала свято?

— Старшыня загадаў, — кажа бабуля. — Трэба цяпер да яго схадзіць, папрасіць, каб назад электрычнасць уключылі. (Беларускія сяляне не плацяць за свято).

У Цецияроўцы ўсё залежыць ад старшыні калгаса. Так прынамсі думае тыповы калгаснік. Бабуля абдароўвае нас кашом бульбы. Каб пачаставаць мяне добрым словам, старэча прыдумоўвае прапанову:

— А можа цябе ў нас замуж выдамо?!

Аказваецца, мясцовыя кавалеры маюць такія ж праблёмы, што і нашы хлопцы з Падляшша.

— Адна мая дачка за ўкраінцам. Медсястра. На Украіне

Ганна Кандрацюк

жыве, — кажа Ян Жыдок, найбагацейшы пенсіянер у вёсцы. — Другая, бухгалтарка, у Калінінградзе. Гэтай не надта пашанцавала, бо калхоз, дзе раней працавала, раскінул і цяпер з гаспадаркі жыве.

Сам Ян Жыдок з Коматаўцаў. На драўлянай хатцы пенсіянера значок — чырвоная зорка. Так у Беларусі абазначаны дамы ветэранаў вайны. Дзядзька атрымоўвае 20 мільёнаў рублёў пенсіі (35-40 долараў), што на мясцовыя ўмовы надта многа.

— Але што з гэтага, — кажа. — Жонка захварэла, няма дзе ратунку шукаць.

Распытваю яго, як трапіў у Цецяроўку.

— У 1944 годзе на фронт саветы ўзялі. Ваяваў у Фінляндыі, вызваляў Гданьск, быў у Берліне. Пасля, калі вайна закончылася, у Савецкі Саюз вярнулі. Калі адпусцілі дамоў, родную вёску Коматаўцы аддзяляла граніца. Астаўся тады ў Цецяроўцы, ажаніўся, абзавёўся сям'ёй, працаваў у калгасе. Найбольш падабалася як пастухом працаваў, кароў пасвіў.

Ян Жыдок успамінае польскую школу ў Галынцы. Як за добрыя вынікі ў навуцы настаўнік яго з сябрамі на легкавой машыне ў Варшаву завёз.

— Брат мой у Беластоку жыве, — адзначае мой субяседнік.

— Ажаніўся, польскую веру прыняў і як паляк сабе жыве.

Добра, значыць, сабе пажывае. У Цецяроўцы, як і ў нас, бабулі выбіваюць сваім унукам з галавы беларускую мову.

Ідучы вуліцай, я пачула як старэча на нейкай дзіўнай расійшчыне заклікала ўнучку ў хату. Раней не чулі мы тут рускай мовы. Усе сустрэтыя вяскоўцы размаўлялі на чысценькай беларускай мове. Праўда, былі гэта пажылыя жыхары Цецяроўкі. А вясковая моладзь? У Цецяроўцы сустрэлі мы адно маладых калгаснікаў, якія блакітнымі трактарамі вазілі гной. Гарадскі ўнучак нашых суседзяў безупынна слухаў *пансу*, заменік польскага disco-polо.

Не ругайся, моя мама,

Не суди меня, судьба...

хрыпеў з гукаўмазніяльніка саліст — кумір нашага суседа. Усе яго песні былі пра выпіўку і яе паслядоўнасці.

* * *

На зялёнам, някошаным панадворку запальваєм вогнішча. Над галавой жнівеньськае зорнае неба і месяц у поўні. Спрыяльная атмасфера для ўспамінаў, расказаў...

— Як твая цётка папала ў Цецияроўку? — пытае Лену Глагоўскую.

— Было гэта пасля вайны, калі Ярылаўка знаходзілася ў межах БССР. Цётка Лена (наша спадарожніца ў яе гонар атрымала такое ж імя) працавала на перагрузачным пункце ў Галынцы. З-за невядомай па сённяшні дзень прычыны адправілі яе, дачку польскага падафіцэра, у Кемераўскую вобласць. Тры гады без прыгавору пабывала яна ў сібірской ссылцы. І калі ў 1949 годзе вярталася дамоў, Ярылаўка была ўжо на польскім баку. Спынілася тады ў сваёй сяброўкі ў Цецияроўцы. Пазней выйшла тут замуж. Тут працавала ў недалёкім пасёлку Пагранічны на чыгуначы.

— Чаму не старалася выехаць у Польшчу, да сям'і?

— Баялася.

6. На радзіме прэзідэнта

Позняй раніцай пакідаем Цецияроўку. Зразу рашаем наведаць Дабрасельцы, што ў Зэльвенскім раёне, родную вёску эміграцыйнага прэзідэнта Васіля Захаркі.

Наш маршрут вядзе цераз Ваўкавыск. Горад уражвае сялянскімі карцінамі. У пэўны момант мне здалося, што едзем праз нашы Рыбалы. Да ўзнікнення гэтай асацыяцыі спрычыніўся перш за ўсё выгляд драўлянай забудовы горада і свойскасцю быцця-жыццю. Усёй шырынёй вуліцы на дарозе з Ваўкавыска ў Ружаны босая бабуля гнала статак коз. Нейкі дзядзька на ровары без імпэту круціў у патрэбным напрамку. Ззаду цягнулася фурманка з падпітмі дзядзькамі.

Далей зaintрыгаваў нас пасёлак Ізабэлін.

— „Што тут такое?” — думалася пра непрыкметную вёску, шэсць разоў абазначаную на вялізных указальніках. У беларускіх умовах гэтая шматразовасць паказалася падазронай. Пазней прычыну найбольыш абазначанай мясціны ў Беларусі рассакрэсціў нам Віктар Шалкевіч. У Ізабэліне пражываюць

Ганна Кандрацюк

нашчадкі немцаў.

У Дабрасельцы ехалі мы напрасткі, цераз вёску Канюхі. Тут не было ўжо ніводнага ўказальніка. Пра далейшую дарогу пыталі мы кожнага сустрэтага жыхара. Дарога напрасткі паказалася кашмарнай памылкай. Пэўны адрэзак мы ішлі пяшком, некалькі разоў выпіхвалі машыну з гразі. А калі пыталі сустрэтых вяскоўцаў пра Дабрасельцы, тыя паказвалі рукой нейкі напрамак, дзе ўвогуле не было дарогі. І падумаць: наша дарога была пазначана на карце. Праўда, спачатку была яна нават асфальтаваная. Аднак, чым далей ад'язджалі мы ад галоўнай дарогі, тым больш прыходзілася ісці пяшком. І так, пасля двух гадзін „праставання” шляху мы апынуліся перад указальнікам з напісам Дабрасельцы. Перад вёскай красаваўся калгас імя Фелікса Дзяржынскага. Побач вёскі, на ўзорку, знаходзіла могільнік і драўляная каплічка, размаляваная на арэхавы колер. На могілках што крок бачым магілы Захаркаў.

— Дзе тут Захаркі жывуць, — пытаем у сустрэтых хлапчукоў на вуліцы.

— У нас многа Захаркаў. А вам якіх трэба?

Пытаем пра сям'ю прэзідэнта. Хлопцы адсылаюць нас да найбліжэйшых Захаркаў. Ля драўлянай хаты сустракаем прыветлівую цётку.

— А вы можа з Прагі будзеце? — цікавіцца жанчына. Сama гаспадыня нічога не ведала пра славутага сваяка. На дапамогу прызвала свайго мужа, таксама Васіля Захарку.

— У газеце пра гэтага дзядзьку Васіля чыталі. Ён добрым беларусам быў, — кажа гаспадар.

На панадворку сустрэлі мы яшчэ трох мужчын. Усе сваякі прэзідэнта працуюць у калгасе імя Фелікса Дзяржынскага.

— Гэты хлопец, — паказваюць наймалодшага з кампаніі, — вымушаны кароў даці, хаця школу мае, тэхнік-ляснік па адказнасці.

— Ой, шкада, што вы раней не прыехалі. Два дні таму памёр такі чалавек, што ўсё ведаў.

На шчасце прыгадалі яны яшчэ адну сваячку Васіля Захаркі. Паказалася, што мы — першыя журналісты, якія завіталі

Ганна Кандрацюк

ў Дабрасельцы. Да гэтай пары ні адзін гісторык, ні журналист не пацікаўліся сваякамі прэзідэнта, яго роднай вёскай. А тут на кожным кроку сваякі. Калі я зрабіла здымак выпадковай бабулі і яе ўнуцьці Натальцы, даведалася, што наткнулася таксама на сваячку Васіля Захаркі. Бабуля была нават падобная на прэзідэнта. Старэча, на жаль, усё ўжо пазабывала, што калісь ведала.

Пасля едзем у канец вёскі, дзе жыве пляменніца прэзідэнта. Цётка Вера як бы прадчуvalа сустрэчу. Жанчыну сустрэлі мы ля плota сваёй сядзібы.

— А родненькія, адкуль жа вы нашага дзядзьку ведаецце. А можа вы з Чэхаславакіі будзеце? — прывітала нас устрывожаная пляменніца прэзідэнта.

Маці нашай субяседніцы была роднай сястрой бацькі Васіля Захаркі. У памяці Веры Міхальчык дзядзька Васіль запамятаўся як высакародны, вучоны чалавек.

— Ён з кожным умеў пагаварыць, распытаць пра ўсё на свеце. А, бывала, як на вуліцу выйдзе, дзе ёго акружалаюць і ідуць за ім як за бацькам. Бо дзядзька заўсёды многа канфетаў з тae Прагі прывозіў.

Доўгі час сям'я ў Дабрасельцах не ведала пра лёс Васіля Захаркі.

— Ужо пры Брэжневе, як Геніюшы вярнуліся, мы даведаліся як, што і да чаго, — успамінае Вера Міхальчык.

— Мая цётка зайшла да лекара, а ён, Геніуш, быў жаночы ўрач і пытае як фамілія. — „Захарка з Дабрасельцаў”, — цётка кажа. Так яны і дагаварыліся. І сталі мы дружыць з Геніюшамі. А калі Геніуш памёр, то паліція колы ў машыне перастрэліла, — цётка Вера сцішае голас. — Яшчэ пасля вайны адзін (не з нашай вёскі) прынёс газету і кажа маёй маме: „Глядзі, Зіна, твой дзядзька прадацелем быў”. А мы нічога не ведалі, цярпелі. І бачыце, як выйшла, што праўда зусім другая была, — цётка Вера ўцірае слёзы.

Пляменніца прэзідэнта заўсёды моліцца за ўпакой свайго дзядзькі.

— І ў мінулуую нядзелю бацюшку запіску за ўпакой дала. Там і сваю маму запісала, і гэтага дзядзьку і яго жонку

Пелагею.

На развітанне робім памятныя здымкі. Цётка Вера заахвочвае нас пачаставацца яе слу́камі.

— Можаце ўсе сабе абарваць. Абы толькі хацелі, — кажа добрая пенсіянерка.

Едзэм яшчэ на месцы, дзе стаяла хата Васіля Захаркі. Там сустракаем настаўніка беларускай мовы Сяргея Бязносіка. Пасля кароткай размовы паказалася, што наш субяседнік — выпускнік Брэсцкага педінстытута, зараз пенсіянер. Яго жонка — таксама сваячка Васіля Захаркі. Сяргей Бязносік паказвае нам зарослы пустазеллем пляц. На месцы, дзе нарадзіўся прэзідэнт Беларусі, тырчыць адно каменны фундамент. На фоне сумнай карціны, якая так красамоўна сведчыць пра лёс Беларусі, фатаграфую настаўніка роднай мовы. Гэты вобраз асташеца ў маёй памяці.

7. Палонск — Ружаны

З Дабрасельцаў едзем у Бязводнае, родную вёску Пелагеі Леўты, жонкі Васіля Захаркі. Побач магазіна сустракаем вяскоўца Леўту.

— Я замалады, каб даваенныхых цётак памятаць, — кажа на выгляд пляцідзесяцігадовы дзядзька.

Заходзім у магазін. Амаль усе паліцы застаўлены макаронай і кісялём. На адной — сельскагаспадарчыя прылады: серп, вілкі-сахары, каса. У буфеце — каўбаса „Раксана” і жоўты сыр, настойкі „Юркая” і „Дзятлашчанка”. На прылаўку — шклянка і адкрыты слой з мініяцюрнымі кількамі. На ўсцеху мясцовым, якія моўчкі нам прыглądaюшча, купляем за 342 тысячи беларускіх рублёў шапкі-вушанкі.

Па дарозе ў Ружаны міаем пасёлак Палонск. Назоў мясціны цалкам адлюстроўвае характар забудовы. Сярод ссохлага пустазелля тырчыць шарэнга шэрых дамоў з керамзіту і бетону, без дахаў і вокнаў. Карціна нагадвае месячны краявід. Як далей паказалася, Палонск прадвяшчаў нам свет ружанскіх архітэктурных атракцыёнаў і псіхічны стан жыхароў мястэчка.

Урэшце і Ружаны. У цэнтры гарадскога пасёлка прывітаў

нас гул трактара. У парку, ля помніка Леніну, калектыў мясцовых аматараў выпіўкі, які нагбом распіваў пляшку гарэлкі. Выпівохі заўзята спрачаліся на беларускай мове.

Ружаны распаложаны на скрыжаванні шляхоў Слонім — Брэст і Ваўкаўск — Косава. Мястечка налічвае да 4 тысяч жыхароў. Адзіным прадпрыемствам з'яўляецца тут мэблевая фабрыка.

Найперш наведваем Петра-Паўлаўскую царкву, помнік архітэктуры барока, пабудаваны ў другой палове XVIII стагоддзя, па фундацыі Хрысціны Сапегі з Масальскіх. Галоўка вежы-званіцы барокавага будынка размалявана на блакітны колер, крыж — на жоўты. Побач царквы будынак Базыльянскага манастыра. Дзвёры будынка-помніка рэспубліканскага значэння размаляваны блакітнай фарбай. Зараз тут паліклініка. Аглядаем царкву з сярэдзіны. Алтар храма накіраваны на захад. Відавочная уніяцкая мінуўшчына, сёння заўзята маскіраваная. Таму ў эстэтыцы інтэр'ера адчуваецца рознагалоссে. Побач арыгінальнага жывапісу, як кампазіцыя на скляпенні апсіды „Бог Саваоф” ці насыщенных выява св. св. Пятра і Паўла ў медальёнах, бачым сучасныя, несупадаючыя з атмасферай храма, жывапісныя творы. Вялікая разнавіднасць пануе сярод ікон, значную частку займаюць творы уніяцкага стылю.

— У нашым храме іконы з шасці цэркvaў. Як за Хрушчова зачынялі навакольныя цэрквы, сюды пазносілі ўсе іконы, — паясняе свяшчэннік Мікалай Саўчук, сам родам з Драгічына, што на Беларусі.

Пачэснае месца займае цудадзейная ікона Ружанастоўкай Маці (на ўзор Чанстахоўскай Божай Маці). Бацюшка паказвае нам цудоўныя іконы св. св. Яўхіма і Анны і працадобнай Марыі Егіпецкай. Расказвае, як першая з іх сама аднаўлялася, другая пачала высочваць слёзы. Паводле айца Мікалая, гэта знак прадвяшчаючы духовае адраджэнне народа.

— Бо што зараз бацюшка ў такіх Ружанах? Толькі і патрэбны, каб новую машыну асвяціць, пахараніць памерлага, ахрысціць дзіця. Трэбны *non i nічога болей*, — з жалем канстатуе айцец Мікалай.

Парафія жыве на сродкі вернікаў. У бацюшкі шасцёра

Ганна Кандрацюк

дзяцей. Сын свяшчэнніка, хлапчук гадоў дванаццаці, прысутны ў час нашай размовы, быў басанож.

Пытаем пра парафію. Разам з жыхарамі навакольных вёсак, прыход налічвае 3200 душ. З таго 70 працэнтаў, як адзначыў а. Мікалай, гэта *праваслаўныя атэісты*. Бываюць сем'і, дзе частка моліцца ў царкве, другая ў касцёле. На мінулым годзе ў прыходзе было 80 паходвін і 50 хрышчэнняў.

А ці прамяняеце беларускую мову ў царкве.

— Я даже и не подумал об этом, — кажа а. Мікалай, у прыватнасці, выпускнік Загорскай духоўнай акадэміі.

Прымненне беларускай мовы ў багаслужбe наш суразмоўца лічыць палітыкай, якую вядзе мясцовых ксёндз.

— Ведь у нас никто по-белоруски не разговаривает!

Пералічваем мясціны, дзе чулі, перш за ўсё, беларускую мову.

— Это трасянка, — пярэчыць духоўны.

Пасля кароткай спрэчкі а. Мікалай дае нам перасцярогу: *Не трэба так голасна крычаць за той беларускі язык. Памаленьку. Паціхеньку. Всё гэто яшчэ будзе!*

Зразу, заахвочаныя свяшчэннікам, наведваем Свята-Троіцкі касцёл. Закладзены ён у пачатку XVII стагоддзя па фундацыі Льва Сапегі. Звонку храм выяўляе стыль ранняга класіцызму, усярэдзіне — позняга рэнесансу. Проста, у другой палове XVIII стагоддзя, калі пабудаваны быў манастыр базыльянаў і Петра-Паўлаўская царква, калі быў перабудаваны палац Сапегаў, надворны архітэктар магнатаў Я. Бэкер, думашы пра архітэктурную гармонію мястэчка, вырашыў перабудаваць таксама і касцёл. Перад будынкам інфармацыйная табліца на польскай і беларускай мовах. Храмам апякуюцца ксяндзы-місіянеры ордэна Вінцэнта а Пауло.

— Ксёндз Януш якраз у Польшчу паехаў, — інфармуе нас дзядзька сустрэты ля ўхада.

Звонку будынка вядзеца рамонт. Пытаем пра мову багаслужбай.

— І па-беларуску, і па-польску, — адказвае дзядзька на чысценъкай беларускай мове. — Але людзі працівяцца, што ксёндз беларускай мовай у касцёле карыстаецца, — дадае. — Па-

просту мы можам сабе і на вуліцы ўволю нагаварыцца.

У голасе нашага субядніка чуваць настальгію па Польшчы.

— Тыя, што пасля вайны ў Польшчу выехалі, выйграблі. А мы тут, *недацяпаныя*, асталіся. Думалі — бальшавікі трохі пабудуць і пойдуць сабе. Хто тады ведаў, што на паўвека яны запануюць.

Кажам, што падабаецца нам беларуская мова нашага суразмоўцы.

— Ага, — ківае галавой дзядзька, — многія мне гэтае гавораць. А што тут прыгожага такога — гэта ж наш, прости, ружанскі язык! — Нашаму субядніку чужое паняцце беларус-католік.

Заходзім у касцёл. Ля ўвахода распяложеная рэлігійная прэса: „Каталіцкія навіны”, „Свяцло ўсходу”, „Любите друг друга”, „Rycerz Nieporakanej”. На лаўках польскамоўныя кніжкі для набажэнства. Побач галоўнага алтара герб Сапегаў.

Пазней ідзем паглядзець ацалелую сінагогу XVIII стагоддзя. З Ружан родам былы прэм'ер-міністр Ізраіля Іцхак Рабін. Мураваны будынак сінагогі з чырвонай цэглы палохае сваім выглядам. На дзіравым бляшаным даху растуць бярозкі.

— Власти уже давно хотели сломать это здание, но евреи не дали, — кажа Саша, былы ваеннаслужачы.

Саша думае як еўрапеец:

— Калі б аднавіць палац і сінагогу і стварыць інфраструктуру, мястечка з турыстыкі жыло б.

Пытаем пра сённяшні занятак экс-войскоўца. Саша красамоўна махае рукой. Зараз працуе на мэблевай фабрыцы. Разам з жонкаю, бухгалтаркай, зарабляюць дваццаць долараў.

— У нас троє дзяцей. За дзве зарплаты цяжка нават працярміцца. А скуль на іншыя патрэбы браць грошы? — наракае жонка былога войскоўца.

Жанчына хоча паехаць на заработкаў у Польшчу.

— Ці не збіраецца вяртацца ў Расію, на радзіму?

— Навошта. Там яшчэ горш як у Ружанах. Людзі з-за беспрацоўі і голаду насмерць запіваюцца, — кажуць нашы суразмоўцы, расіянне родам з Паволжжа. — Нам дэмакраты

Ганна Кандрацюк

больш далі б. Свабоды. Мы хутка на ногі сталі б! — кажа на развітанне Саша.

Далей едзем у паўночна-ўсходнім кірунку, да руін палаца. Ужо здалёк выклікаюць яны каласальнае ўражанне. На калоне ўязной брамы ў выглядзе трывумфальнай аркі — блакітны надпіс: *Причет из ада* — Л. Сапега. Аля палацавага комплексу родавай рэзідэнцыі Сапегаў сустракаем указальнік-рэкламу мясцовой паліклінікі. Дарэмна шукаць тут якой-колечы інфармацыі пра гісторыю ці ўласнікаў палацовага ансамбля. Той, хто не бацца скруціць сабе галаву, можа наведаць двухпавярховыя падвалы. Сёння захаваліся руіны галоўнага корпуса — рэзідэнцыі, аркады, руіны палаца мастацтваў, флігелі, брама. Самы вялікі росквіт рэзідэнцыі выпаў на другую палову XVIII стагоддзя. Дзейнічаў тут тэатр, працавалі галерэя, бібліятэка, музычна-оперная школа. Тут ставіліся пастаноўкі Жан-Жака Руссо, капельмайстар К. Чыпрыяні вучыў прыгонных сялян ігры на скрыпцы. Побач будынкаў знаходзіліся парк і аранжарэя...

Сёння на парадным двары сустрэлі мы дзве казы і статак гусей.

Палац неаднойчы знішчалі ваенныя навалы. Аднак заўсёды Сапегі аднаўлялі, рэстаўрыравалі, перабудоўвалі сваё сямейнае гніздо. Апошнія шкоды нанесены ў 1944 годзе. У Ружанах з надзеяй гавораць пра сваячку Сапегаў з Канады, зацікаўленую аднаўленнем палаца. Канадская арыстакратка разлічвае на фінансавую падтрымку беларускай дзяржавы. Пакуль што ўлады не пацікавіліся яе прапановай.

* * *

Фатаграфуем руіны славутай мінуўшчыны. Ідзе дождж. Цераз уязную браму ў выглядзе трывумфальнай аркі маленькі хлопчык гоніць гусей. Па панадворку, поруч муроў палаца, тэпае бабуля. Старэча і дзіця, заганяючы гусей, гамоняць на беларускай мове.

8. Альбярцін

У Слонім патрапілі мы вечарам. У цэнтры горада адчува-лася подых мінуўшчыны. Вузкія вулічкі і гістарычна забу-дова наводзілі асацыяцыі з карцінамі Шагала. У паветры ад-чувалася прысутнасць цуду і кайфу. З дапамогай мясцовага хлапца, які замест расталкаваць дарогу, сеў у нашу машыну і падвёз на месца, папалі мы ў гасцініцу „Шчара”. Ужо ў са-мім уваходзе прывітала нас непрыстойная спрэчка падпітых мужыкоў. У кафэ-рэстаране гудзела быццам у вулі. На да-датак вахцёрка, апранутая як на навагодні баль, у сярэбра-ную кофту ды прыхарошаная яркім марафетам, прапанавала нам нудлівым тонам начлег у агульной зале, дзе трэба было заплаціць пяць разоў даражкай чым грамадзянам Беларусі. Наш гарадзенскі сябра заначаваў бы ў выгадным пакойчыку за 620 тысяч рублёў, мы ў агульной зале, восем асоб, за 24 мільёны беларускіх рублёў.

— А якая плата для беларусаў з Польшчы? — мы рашылі адклікацца да патрыятычных пачуццяў вахцёркі.

— Якія вы беларусы, калі ў Польшчу жывяце! — не магла зразумець нас жанчына.

Здаецца, грамадзянства і нацыянальнасць абазначала для яе адно і тое ж. Заначаваць у „Шчары” знеахвочвалі нас так-сама п’яныя бяседы гасцей у кафэ-рэстаране, дзе самым па-пулярным словам было бля.... Пад іх уплывам у галаве мро-ліся крымінальныя сцэнарыі. І таму рашылі мы чым хутчэй уцячы з гэтага кубла злачыннасці ды пашукаць больш пры-стойнае месца. Наш намер быў усё ж рызыкоўны. У Бела-русі, ды яшчэ ноччу, складана знайсці іншы начлег як у гас-цініцы. У студэнцкія інтэрнаты ці на прыватныя кватэры не прымаюць выпадковых турыстаў. Замежнік надалей у свя-домасці звычайнага беларуса явіцца шпіёнам.

На шчасце мы былі непадалёк Жыровіч. Яшчэ ў дарозе мы зразумелі, што чым бліжэй Жыровіч, тым гусцей на на-шым шляху вырасталі цудадзейныя здарэнні.

Дапамог нам незнайёмы хлапец, якога сустрэлі мы ў цэнтры Слоніма. Выявілася, што начлег можна знайсці ў недалёкім

Ганна Кандрацюк

Альбярціне. На дадатак наш новы знаёмы ехаў у тым жа напрамку. Хлапець, дарэчы, *расслаблены*, ад усёй душы хацеў нам дапамагчы. Ён не толькі падвёз нас пад сам інтэрнат.

— Калі вас там не прымуць, паедзем у маю хату, — прапанаваў.

Прыгтым нямала хваляваўся, бо кватэра, куды меў нас заўезді, была не надта прасторная. На шчасце, пашанцавала ў інтэрнаце. Тут было спакойна, утульна і чыста. На дадатак зусім танна. З-за нелегальнасці паслугі мы былі вымушчаны пакінуць інтэрнат у шэсць гадзін раніцы. На развітанне ў во-чы кінуўся блакітны лозунг на будынку: „Пусть всегда будет солнце”.

Надвор’е аднак капрызнічала.

У Альбярціне нам трэба было наведаць палац, дзе ў часы апошняй вайны размяшчаўся СБМаўскі лагер юначак. Гэтая маладзёжна-грамадская арганізацыя, што аб’ядноўвала беларускую моладзь ва ўзросце 10-20 гадоў, ставіла сабе за мэту вызваленне ад большавіцкіх уплыўваў. Галоўны націск клаўся на маральнае адраджэнне і выхаванне ў духу Новай Беларусі. СБМ выдаваў свой часопіс „Жыве Беларусь”.

— Дзе тут палац? — пыталі мы сонных жыхароў Альбярціна.

Надзіва, ніхто не ведаў пра такі будынак. Наш шафёр парайў нам памяняць тактыку. Затым мы пачалі распытваць пра Дом культуры. І неўзабаве былі на месцы.

Палац у стылі позняга класіцызму з пачатку XIX стагоддзя пачаткова належыў прадпрымальніку В. Пуслоўскаму. Побач з сядзібай размяшчаліся фабрыкі сукна і паперы. У палацавы комплекс уваходзілі яшчэ флігель, гаспадарчая забудова, пейзажны лесапарк з Альбярцінскім возерам, створаным запрудай на рацэ Ісе. Зараз у ацалелым палацы дзейнічае культурная ўстанова. Працуюць бібліятэка, клуб, ладзяцца дыскатэкі. Будынак толькі што рамантаваўся. Аднак, калі б нам не сказаў пра гэта сустрэты мужчына, мы ніколі не здагадаліся б. Дзвёры палаца, аздобленыя іанічным порцікам, размаляваны алейнай фарбай на арэхавы колер. Гістарычныя балкончыкі — на блакітны. Каларыстыку дапаўняе

пачэплены там чырвона-зялёны сцяг. Аднак найбольшая эстэтычна знявага сустрэла скульптуры львоў, памешчаныя перад уваходам. Як вядома, сваёй сімвалічнай прысутнасцю маюць яны засцерагаць будынак ад уваходу хаосу. Тут бедных ільвоў размалявалі сярэбранай фарбай.

Не меншыя эстэтычныя сюрпрызы чакаюць наведвальніка з боку чорнага ходу. Ля былога гаспадарчага будынка, памечанага шыльдай „Дворец спорта”, пабачыце статую спартсмена. Ідэал мужчынскай прыгажосці шыкарна прыадзеты. На ім блакітная ў абцяжку майка, смаргадавая штанкі, на здравеных лытках — паласатыя футбольныя блакітныя гетры. Цокаль таксама памаляваны блакітнай фарбай.

З пералічанымі прыкладамі неахайнасці кантрастуе стацы парк і чароўнай прыгажосці возера. Побач палаца пасвіліся коні. Сёння таксама ў комплексе знаходзіцца стайнія.

Ля палаца сустрэлі мы Мікалая Плахцінскага, родам з падбеластоцкіх Бацютаў. У Беларусь папаў ён разам з бацькамі ў 1946 годзе. Пасляваенныя рэпресіі з боку польскага падполля спрычыніліся да масавай рэпатрыяцыі ў Савецкі Саюз. З самых Бацютаў выехала чатыры сям'і. Выявілася, што ў Альбярціне пражывале значная колькасць пасляваеных перасяленцаў з Беласточчыны. Наш субяседнік з крайняй асцярожкнасцю адказваў на нашы пытанні. Мы, як палякі, хваливалі яго, выклікалі страх і недавер.

Зараз Альбярцін вядомы з вытворчасці туалетнай паперы. З 1965 года мястэчка стала прыгарадам раённага Слоніма, у якім больш за пяцьдзесят тысяч жыхароў. Багацце архітэктурных помнікаў і прысутнасць суродзічаў выклікалі жаданне яшчэ раз наведаць горад.

9. Трэба дарыць любоў

І вось апынуліся мы на шляху ў Жыровічы. З перспектывы трох кіламетраў мы смакавалі, дарэчы, замест снедання, цудоўную каріцу. Вежы і купалы манастырскіх цэркваў ахінутыя раннім імглой наводзілі думкі пра старажытныя замкі — крэпасці. Асалоду папаўняла ціхая прыгажосць Сло-

Ганна Кандрацюк

німскай зямлі. Тамашні краявід з сытымі ўзгоркамі, узлескамі, маляўнічай далінай Шчары, у многім напамінаюць нашу Сакольшчыну.

Са Слоніма ў Жыровічы ўсяго дзесяць кіламетраў, у сам раз каб перайсці пешаходам-паломнікам ды перадумаша свае грахі.

У Жыровічах прывітаў нас маркотны подых сучаснасці. На пляцы побач муроў манастыра бегалі худыя сабакі. Жыровічы, сёння прыкалагасная вёска, яшчэ не атрасліся ад бяздушных часоў атэізму. Німа таксама асноўнай турыстычнай інфраструктуры. Нідзе ў наваколлі манастыра мы не сустрэлі сталовай ці қрамы з сувенірамі. Быццам у мясцовых гаспадароў не было ніякага дачынення да шматвяковай багатай спадчыны.

Пераходзім браму манастыра. Нашая вонратка не падыходзіць да пануючых парадкаў. Манашка — бабуля з вязкай цяжкіх ключоў, вяртае нас да ўваходнай брамы. Там адчыніяе непрыкметны ларок і за сімвалічную плату пазычае спадніцы і паласатыя хустачкі. Пераагранутыя, можам аглядаць інтэр'ер Успенскага сабора, пакланіцца іконе Жыровіцкай Божай Маці. Можам таксама папрасіць экспкурсавода — на рускай або англійскай мовах. Заказываем беларускамоўнага гіда. Нашае жаданне, пасля гадзіннага чакання, у час якога паспіваєм падаць запіскі за здароўе родных і ўпакой памерлых, спаўняеца. Да нас выходзіць семінарыст у форме.

— Як разумееш цуд? — пытаем семінарыста Сярэжку.

— Цуд?

Каб дасведчыць цуд, трэба адкінуць духовую слепату. А асноўнае — дарыць любоў.

Сяргей Цвірко займальна расказвае пра слайную мінуўшыну. Натхнёны голас семінарыста неяк сугучна зліваецца са шматвяковай малітвеннасцю месца.

Слава Жыровіч пачынаеца цудадзейным здарэннем.

— Ёсць год 1470. Дзеци-пастушкі бачаць на грушицы каменнью іконку, ад якой ідзе свято. Пастушкі пазнаюць на іконцы Божую Маці з малым Ісусам. Ашараашаныя, нясуць яе свайму памешчыку Аляксандру Солтану. Той недаверліва

Ганна Кандрацюк

ставіцца да расказаў дзяцей, аднак прымае іх дар і хавае ў сваю скрытку. Праз дзень пастушкі зноў прыносяць уладальніку тую самую іконку. Памешчык здзіўляецца — у ягонай скрытцы няма прыхаванай іконы. Зараз і ён пачынае веръць у цуд. Весткі пра здарэнне маланкаў абыходзяць Вялікае княства Літоўскае. На месцы цудадзеяния здарэння ўзводзіцца драўляная царква.

Манастырскі ансамбль мае аб'ёмна-прасторавую кампазіцыю і выразна щматпланавы сілуэт. Ядро кампазіцыі складае Успенскі сабор. Царква мае выгляд базілікі. Звонку выяўляе рысы класіцыстычнага стылю, унутры — барочны інтэр'ер.

З паўночнага і паўднёвага боку да сабора прымыкаюць тры цёплыя прыдзелы: Прасвятога Пакрова Маці Божай, Раства Іаана Хрысціцеля і св. Мікалая Цудатворца.

Ікона Жыровіцкай Маці аздобленая срэбным абкладам і барочным алтаром. Зараз вядуцца старанні вярнунь з расійскіх фондаў карону з брыльянтамі, якія ў 1730 годзе падарылі Радзівілы.

На тэрыторыі манастыра знаходзіцца яшчэ Крыжаўззвіжанская царква — у стылі ракако і Богаяўленская царква. Апошні храм пабудаваны ў стылі барока.

Зараз у Жыровічах дзейнічаюць мужчынскі і жаночы манастыры. З 1989 года працуе семінарыя. У семінарыі 230 наўчэнцаў. Вучоба працягваецца пяць гадоў. Раней працавалі тут беларускамоўныя класы. Сёння ўсё менш на ўроках выкарыстоўваецца беларуская мова. Нават у так званых беларускіх класах найчасцей прымяняецца мова братняга народа.

— Беларуская мова быццам ёсьць і быццам яе няма, — кажа Сярэжка. Семінарыст называе прозвішчы настаўнікаў, якія пастаянна карыстаюцца роднай мовай. Мова аб айцу Алесю Віктаравічу Каралю і айцу Георгію Сокалаву. У манастыры жыве паслушнік паэт Алег Бембель. Ягоныя вершы друкуюцца ў манстырскай лістоўцы.

Пры саборы заснаваная рэгенцкая школа для дзяўчат.

* * *

Цудам вярталася ікона Жыровіцкай Божай Маці на радзіму.

У час першай сусветнай вайны ікону разам з каронай, ар-

Ганна Кандрацюк

хівам і каштоўнасцямі завезлі ў Москву. Там праляжала сем гадоў у падвалах сабора св. Васілія, што на Краснай плошчы. Толькі ў 1921 годзе епіскапу Ціхану Шарапаву пашанцавала перавезіці ікону ў слоіку з варэннем.

Захопленыя цудоўнымі аповедамі падыходзім да іконы. Сяброўкі-каталічкі таксама хочуць пакланіцца беларускай святыні. За тое сустрэне іх агрэсіўная заўвага мана什кі.

— Вы чаго панаязджалі сюды! Наша вера і так мацнейшая за вашу. І так наша вера победіць вашу!

— Не надо, матушка, не надо, — супакойвалі ўсіхваляваную старэчу наш экспурсавод і іншыя мана什кі, што прыслужвалі ў храме.

Пры нагодзе мы адчулі атмасферу праваслаўна-каталіцкай вайны за уніяцкую спадчыну.

Распытваем Сяргея, чаму паступіў у семінарыю.

Асабістая гісторыя Сяргея не менш цікавая. Хлапец нарадзіўся ў ГДР у сям'і ваеннаслужачых. Дзяцінства праводзіў найперш у Гале, пазней у Лейпцигу, затым сям'я пераехала на Забайкалле. Сяргей усё ж адшукаў свае карані. Вярнуўся дарыць любоў зямлі продкаў. Хлапец у многім нагадваў нам Максіма Багдановіча.

Сярока таксама піша вершы.

10. Пагвалтаванне сямейнай легенды

Напоўненыя ціхай радасцю святога месца, мы моўчкі глынялі чарговыя кілеметры беларускай прасторы. Уздагон веяў нейкі душаспасіцельны блакіт. Перад вачыма адкрываўся да-гэтуль непрыкметны, чароўны поваб зямлі. На рацэ Шчары плавалі лебедзі. Сто-дзвесце дарослых лебедзяў і шэрых маладых. Найперш мы падумалі, што гэта гусі з Бытчаньскага каласа. Каля наблізіліся да абросшай па берагах трыснягом і рагозам ракі, пабачылі сапраўдны цуд у прыродзе — незлічоную колькасць лебедзяў. Мы знаходзіліся ў батанічным заказніку, што знаходзіцца ва ўсходняй частцы Слонімскага раёна.

Наш маршрут вёў у Дзяніскавичы, што ў Ганцавіцкім раёне. Едуцы Брэсцкай шашой трапілі мы ў Мілавіды, дзе 22

Ганна Кандрацюк

мая 1863 года адбылася бітва студзеніскіх паўстанцаў з царскімі войскамі. У памяць здарэння пастаўлены трохомнікі. Найстарэйшы — праваслаўны крыж з разбітай мемарыяльнай табліцай. Па другой старане дарогі — мемарыяльная капліца ў неакласіцыстычным стылі. Пабудавана яна ў 1930-33 гадах. Капліца, устаноўленая на чатырох калонах, завершаная ажурным крыжам, дае пасведчанне польска-шляхецкаму панаванию. На цокале памятны надпіс „Рокój ich сie-niom” і арол з каронай. Некалькі метраў далей, па тым жа самым баку што і польская капліца, камень з беларускамоўным надпісам: „За вольнасць нашу і вашу”. Ніжэй называе імя беларускага рэвалюцыянера-дэмакрата Кастуся Каліноўскага.

Спыняемся таксама ў вёсцы Кругавічы, дзе захапляюць нас вясковая царкоўка і старая званіца. Царква свежа памаляваная на блакітны колер. Гэтае спалучэнне ўрэшце прыносіць палёгку. Блакіт і белы арнамент царкоўкі мае свой харектар і сімвалічнае значэнне.

Падарожжа ў Дзяніскавічы заказала нашая спадарожніца Агата Міхаляк з Гданьска, студэнтка аддзялення турызму. Агата рашила адшукваць сямейныя сляды. У міжваенны час жылі тут яе дзед з бабай.

У Дзяніскавічах прывітаў нас этнографічны сюрприз: драўляны крыж, аздоблены саматканымі ручнікамі, аколены блакітным агародчыкам.

Вёска налічвае да дзесяцісот двароў і дзве тысячы жыхароў. Тут размяшчаецца цэнтр сельсавета і калгаса. У мясцо-васці ёсьць бальніца, амбулаторыя, сярэдняя школа, меліярацыйнае ўпраўленне, баптысцкі дом малітвы, дом культуры і брацкая магіла.

Спыняем дзядзькоў на адным ровары. Дзядзька на заднім сядзелку трymае касу. Па загадзе презідэнта, кожны інтэлігент Беларусі, настаўнік ці культасветнік, ававязаны накасіць і насушыць тону сена. Нашы субяседнікі, хаця і падпішы, таксама спяшылі ратаваць краіну ад голаду.

— Едзыце да бабы Юлі, яна ўсё ведае, — парайлі нам касцы.

У пошуках бабы Юлі мы доўга байдзяліся па раскінутых

Ганна Кандрацюк

вулках Дзяніскавіч. Пабачыўшы выпадковую старэчу спыніліся ды началі распытаць пра лесніка Аленскага. Паказалася, што размаўляем з самай старой кабетай у вёсцы. Надзея Бруй адразу прыгадала лесніка Аленскага і нават заўсіміхалася.

— Я паноў тых усіх памятаю, бо рабіла ў іх. Ну, былі паны Аленскі, Вайцюкевіч, Александровіч. Аленскі невялікага росту быў, крычаў калі нехта не так як трэба дрэўца пасадзіць. А так — чалавек ён быў харошы.

— On wyprié lubił, — дадае Агата.

— А, дзетачка, — махае рукой бабка Надзея. — Калісь людзі не пілі! Цяпер то людзі „залатыя”, панапіваюцца і пакотам ляжаць.

Фактычна, многія мужчыны, сустрэтыя ў Дзяніскавічах выглядалі на „залатых”. Нашага спадарожніка Тамаша Пятроўскага сустрэла „залатая” гісторыя. Хлапец ішоў сабе вуліцай і еў толькі што купленую ў мясцовым магазіне булачку. Побач яго спыніўся дзядзька на ровары. Захіліўшыся палой летніка, дастаў з-за пазухі пляшку чарніла. — Маеш, хлісні, — пачаставаў ад шчырага сэрца аўтактан, — а то яшчэ табе застрагне!

Наш сябра, ашаращены прапановай, пачаў адмахвацца і прасіць прабачэння. Спалоханы дзіўнай рэакцыяй дзяніскавец таксама махнуў рукой і паймчаў у свой бок.

— Ён думаў, што ты ўчешышся, у нас яду ліцаць сэнсоўнай тады, калі яна ёсьць закускай! — смяяўся пазней з нас гарадзенскі сябра.

Ідзем у дом культуры. Будынак узведзены на мурах царквы. У памяшканні, аблезлым і запушчаным, кіназала. Якраз паказаюць баевік ЗША пад загалоўкам „Эллімінатор — запрещение зла”.

— Якія зараз самыя модныя фільмы ў Беларусі? — папыталі мы гарадзенскага мастака Алеся Сурава.

— На Гарадзеншчыне, у Мінску любяць амерыканскія баевікі, на Палессі захапляюцца індыйскімі фільмамі.

— Чаму індыйскімі?

— Бо там, апрача таго што б'юць у морду, яшчэ і спяваюць!

Ганна Кандрацюк

— Добры дзень, — вітаемся з мясцовымі культаасветнікамі, што, як на нейкую нараду, расселіся ў канцылярыі.

— Чэво? — абсадзіла нас з месца спадарыня з яркім марафетам. Разам за столом, за шклянкай напою, сядзела яшчэ трох працаунікоў. І хайя на двары было за дваццаць градусаў цяпла, адзін дзядзька на нагах меў казачкі.

— Мы пра культуру прыйшлі пагутарыць.

— Канешне, есць у нас культура, — абсадзіла зноў тая самая спадарыня.

— А што ў канкрэтнасці, якія арганізуеце мерапрыемствы?.. — цягнулі мы не надта ўдалую размову.

— Ну, танцы ў нас, дыскаці, свой калектыв імеем.

— А той калектыв — то спявае ён із танцуе?.. — вырвалася нам яшчэ больш дурное пытанне.

Культаасветработнікі глядзелі на нас як на шпіёнаў або пры-
аурковатых пісакаў.

Пра лёс царквы папыталі мы ў Таісы Берташ, 76-гадовай пенсіянеркі.

— Мілен'кія мае, як у нас была царква, то нідзе такой не было. Партызаны яе спалілі. Пасля фронту ўжо. Пасля за тое сабе помнік выставілі.

Помнік савецкіх партызанаў стаіць на царкоўным пляцы. Тут жа, пяцьдзесят метраў далей, брацкая магіла.

Бабуля Таіса адна дажывае свой век у драўлянай хатцы. Яе дзеці па свеце раз'ехаліся.

— З вамі то як са сваімі людзьмі я пагаварыла, — прызнаеца на развітанне старэча.

* * *

На месцы, дзе стаяў двор лесніка Аленскага, зараз знаходзіцца паліклініка.

— У чым вам дапамагчы? — выйшла да нас цётка ў белым халаце. Рассказ пра даваеннага лесніка паказаўся ёй нейкай казкай. Стаяўшыя з боку дзядзькі таксама пасылалі нас да нейкай старажылкі, аднак не да бабы Юлі, толькі да яшчэ іншай бабулі-разумніцы. Здавалася, што неўзабаве пашлюць нас пад *дурнога хату*. Агата страціла надзею...

Не ладзіліся ёй таксама мясцовыя кліматы, пра якія так

Ганна Кандрацюк

многа апавядала ёй бабка.

— Бабуля пайшла за Аленскага замуж з-за польскага прозвішча. Надакучала ёй сямейнае, не гучала дастаткова па-польску. *Мельнікаў* яна называлася.

— І адно, і другое прозвішча тыпова польскае! — пракаментавалі мы тучным смехам аповед. Але Агата не смяялася, не спадабаўся ёй таксама сучасны назоў мясцювасці.

— Przecież to Deniskowicze, a nie jakieś tam...

— Ты паўнакроўная беларуска: думаеш як большасць наших людзей! — суцяшалі мы сяброўку. Агата крыгудавала.

11. Семежава — забітая ідэя

Анекдот з Беларусі: „Ляцяць на самалёце Ельцын і Кучма і ад нуды пачынаюць прыдумваць катастрафічныя сцэнарыі.

— Наш самалёт разрываецца... мы гінем... А пазней, які народ... найбольыш смуткуе? Рускі... ці украінскі? — задумваецца Кучма.

— Беларускі, — кажа Ельцын.

— Чаму беларускі?

— Яны не маглі б дараваць... што не было з намі іхняга Лукашэнкі”.

* * *

Яшчэ ў Дзяніскавічах рашаем наведаць Семежава, куды прызыvalа нас легенда Слуцкага паўстання 1920 года. На месцы хацелі адшукаць сведкаў здарэння і запісаць іх успаміны.

Памежжа Брэсцкай і Мінскай абласцей нагадвае наваколле Гайнайу. Свойскасць выклікала манатонія краявіду, лагоднага і містычнага. Тут адчувалася такую ж самую, як і на Гайнайушчыне, лянівую плынь часу. На калгасных лугах пасвіліся табуны лёгкіх конікаў разнавіднай масці: белыя, карыя, вараныя, гнедыя, стракатыя. Гэтая карціна неяк міжвольна ўнушала думкі пра Пагоню. На жаль, калгасныя конікі былі ў путах і пад наглядам пастухоў.

У Семежаве прывітаў нас крык варон. Перад вачыма раскрывалася мlosная, зашмалыцаваная рэчаіснасць. Бетонная

Ганна Кандрацюк

забудова ў цэнтры выклікала ўражанне клеткі без выходу.
На дадатак неба завалакала цёмная хмара.

Дождик абрыйнуў, калі мы спыніліся побач драўлянага крыжка, прысвечанага памяці воінам Слуцкага збройнага чыну. Наша сяброўка Аня Куцлік запаліла свечку, прыдбаную ў Жыровічах. Крышк паўстанцам знаходзіцца ў гарадскім парку, побач праўлення калгаса „Семежево”. Упрыгожаны ён (ужо блакалымі) пластмасавымі белымі і чырвонымі кветкамі і белымі чырвона-белай стужкай.

Жыхары Семежава, прыкмеціўшы нашу цікавасць для гэтага месца, уцякалі ад нас як ад нейкай пошасці. Нават працяунікі сельсавета сачылі за намі найперш з-за фіранкі, а пасля з-за вугла будынка.

У цэнтры, сто метраў ад крыжка паўстанцам, помнік ахвярам Айчынай вайны з шасцю мемуарнымі плітамі, на якіх названы прозвішчы загінуўшых. Каля гэтага помніка пластмасавы (таксама выцвілы) вянок з чырвона-зялённымі кветкамі.

У мясцовым магазіне, дзе ўжо не маглі ад нас уцячы, пакупнікі наракалі на недахоп масла і гарэлкі.

— Добра, што хаця Міхайлаўна ёсць, — стараліся абярнуць у жарт невясёлую жыццёвую сітуацыю.

— Не магу дараваць, — наракала заклапочаная цётка, — памідоры нехта мне ў агародзе выбраў.

Пытанне пра крыж выклікала адчайны страх. Людзі адварочвалі галовы або чым хутчэй пакідалі магазін.

* * *

Слуцкі збройны чын успыхнуў у лістападзе 1920 года. Пасля першых сутычак з бальшавікамі паўстанцы спыняюцца ў Семежаве, дзе падтрымоўвае іх мясцовая населніцтва. У мястэчка прыбывае да 15-ці тысяч добраахвотнікаў, пераважна навакольнай моладзі. Многія зразу пераходзяць на польскі бок.

Пад канец лістапада фарміруеца беларускае войска. Арганізаторы збройнага чыну — эсэраўцы і балахоўцы, не маюць для ўсіх зброі. У канцы зброю атрымоўвае чатыры тысячи добраахвотнікаў. 27 лістапада пачынаецца бой на двухсоткіламетровым фронце. Ужо ў першы дзень змагання адзін

Ганна Кандрацюк

з камандзіраў паўстання, П. Чайка, дапускае ўса зрады. У выніку даходзіць да сваркі паміж балахоўцамі і эсэраўцамі. Канфлікт завастрае ўса ў хвіліне, калі на беларуска-бальшавіцкім фронце бой набліжае ўса да вырашэння.

Пазней будзе толькі горш. Канчае ўса амуніцыя, шырыца эпідэмія тыфу. 7 снежня беларускае войска пакідае Семежава. Далейшае змаганне набывае характар партызанскай вайны.

Пасля перамогі бальшавікі жорстка распраўляюць з жыхарамі Случчыны. Амаль усіх высыляюць у Сібір.

* * *

Зараз, пасля 79 гадоў ад Слуцкага збройнага чыну, відавочны ўсе паслядоўнасці паражэння беларускіх ідэалаў. Для мно-гіх жыхароў Беларусь з'яўляецца адчайным месцам, з кургана-намі, бетонам, страхам. Найбольшая мара — жаданне ўцячы як найдалей ад гэтага кашмару.

Суцішыае аднак новая з'ява — людзі расказваюць многа анекдотаў. І не толькі пра прэзідэнта, нават пра ірландцаў:

„Ірландскія тэрарысты ловяць заложніка. Адразу пытаюць пра веравызнанне.

— Я — атэіст! — горача бароніца заложнік.

— Але які — пратэстанцкі ці каталіцкі?”

12. Усе мы за Лукашэнку

У Лешню трапілі мы выпадкова. Сюды вёў наш маршрут з Семежава ў Нясвіж. Спыніла нас небывалай прыгожасці старая драўляная царква.

Царква ў Лешні затыкае канец вёскі. Мае ўса нават уражанне, што ў Лешні канчае ўса дарога. Але гэта толькі ілюзія, выкліканая прасторавай кампазіцыяй царквы. Яе архітэктар быў ўсе ж геніем. Сем гадоў пасля збудавання царквы, некалькі кіламетраў далей фактычна загарадзілі дарогу. Перасекла яе польска-бальшавіцкая мяжа.

Ішоў густы, халодны даждж. Нягледзячы на кліматычныя перашкоды, кінуліся мы з фотаапаратамі здымамі царкву. Прыйгожа і праўдзіва выглядае царква з натуральнага дрэва,

Ганна Кандрацюк

застаўляе думаць пра старадаўнія дойлідства, удалае спалучэнне з навакольнай прыродай. Пазней толькі мы даведаліся, што царква была памалювана на зялёны колер, а сённяшні выгляд гэта вынік занядбання і здзеку над рэлігіяй. Вяскоўцы вераюць, што ў канцы зноў памалююць свой храм на блакітны або зялёны колер.

Змрочныя думкі наводзілі завяршальныя крыжы. Як паламаныя сцёблы ссохлай расліны, крыжы кланіліся да зямлі. Сумныя асацыяцыі выклікалі таксама забітых штыкецінамі вокны храма. На бляшаным даху вырасла трава. На дадатак, быўдам з-пад зямлі, з'явіўся п'яны дзядзька. Нашае зацікаўленне і павага для царквы раз'юшылі п'янюгу.

— Вы б Леніна сфатаграфавалі! Навошта гэтую руіну паказваць свету! — хваляваўся стары.

Пачуўшы польскую мову, дзядзька пачаў співаць „Jeszcze Polska nie zginęła”.

— Я паляк, бо радзіўся пры Польшчы, — падлізлівым тонам пачаў калгаснік. Не бачачы ані нашага захаплення, ані падарункаў, хітрун памяняў тактыку.

— Хай ваша Польска згіне да канца. Мы вашу Польску даўно ўжо пратпілі!

— А хто вы — беларус ці паляк? — лагодна пыталі мы чалавека.

— Як — хто? Бальшавік, ебі... м...!

П'яны вясковец праклінаў палякаў, махаў пагрозліва ў бок царквы, лаяў беларускую апазіцыю, урэшце варожы Захад. Трагізм і смешнасць сітуацыі дапаўняла зласлівая перадрага мёртвых прадметаў. Што раз — калі дзядзька-бальшавік замахнуўся на нас кулаком, валіўся вобзем ягоны блакітны веласіпед маркі „Урал”.

Не дарма спыніліся мы ў Лешні. У хуткім часе вакол нашай машыны сабралася група вясковцаў. Жанчыны ў руках трymалі вілы. Дождж і халадэча прагнالі іх з калгаснага поля, дзе прыбіралі льняную салому. Цёткі здаліся вельмі прылюдныя, яны смяяліся з агрэсіўнага аднавясковца.

— Не бярыце ў галаву, што ён пляце, — райі нам.

— Бачыце, што гарэлка з людзьмі робіць. Нап'еца і як

Ганна Кандрацюк

вятрак — махае крыламі.

— А чаму ў вас так п'юць?

— У нас — то ў нас! — пачала залатавалосая, падобная на сонца цётка. — Вы б у Расію паехалі, там пабачылі б, як п'юць! Сам Елызын кожны дзень пад мухаю ходзіць.

Завязваем гутарку пра царкву. Нашы цёткі з задавальнем расказваюць пра свой храм. Царкву пабудавалі ў 1914 годзе. У час апошняй вайны згарэла ўся вёска. Толькі царква ацалела. Жыхары ўспрынялі тое як чуд.

— І як нам цяпер яе не адбудаваць? Сам мітрапаліт Філарэт даў бласлаўленне. Ды і немцы нядаўна прыязджалі, дапамагчы паабяцаліся. Яны як і вы хвалілі нашу царкву, што такая прыгожая.

На вуліцы загрукатала. Асфальтаванай дарогай цягнуўся воз на драўляных колах. Малады вазак, пабачыўши нашае зацікаўленне, адварнуў галаву. Быццам сароміўся сваёй сярмяжнасці ў свеце. Вёска Лешня прыналежыць калгасу Ульянава.

— Вы мусіць надта багатыя, што так па свеце ездзіце? — папытала нас адна з жанчын. Усе калгасніцы штораз дэмантравалі сваё багацце. Усе сабе ўставілі залатыя зубы. Добрую рэклamu для сваёй ідэалогіі прыдумалі балышавікі!

Пррапануем здымку нашым субяседнікам.

— Мы і не адзеты для гэтага, — пачуўся добравядомы адказ. — А што, у „Вожык” нас хочаце сфатаграфаваць?

— Я за Лукашэнку, бо ён добры хлопець, — зноў актыўізаўся дзядзька-балышавік. — А той ваш Захад што нам даў? Гамно! Што нам той *аблезлы* Пазъняк даў?

Беларускі інтэлігент не ўмее трymацца на адлегласці да гэтак званага народу. Нават калі той народ п'яны і з перабуненай ідэалогіяй. Наш гродзенскі сябра, замест спакойна паслухаць іншадумца, кінуўся ў сварку з п'яным нахабам.

— А што табе, дзядзька, твой Лукашэнка даў? Ты нават штаноў акуратных не маеш!

— А ты такі багаты? — не адстраваў заядлы абаронца прэзідэнта. — А колькі ў цябе ў хаце мяшкоў пшаніцы?

Папраўдзе, і нам было цікава даведацца: колькі мяшкоў

пішаніцы мае ў хадзе беларускі лекар-акуліст? Або прыватны прадпрымальнік?

* * *

— Кажуць, што ў Польшчы дастатак, што вельмі прыгожа? — дапытваліся ў нас добрыя цёткі. — А ў нас вось як, — паказалі на царкву з перакуленымі крыжкамі.

— А ці верыще, што і ў вас будзе калісці лепей? — пытаўся ў сваю чаргу.

— Як нашы ўлады падабрэюць, то і тут будзе лепей, — чуем добравядомы, тыповы беларускі адказ.

Беларусы не вераюць, што ў свеце і ў жыцці нешта ад іх саміх залежыць.

13. Чорная Дама з Нясвіжа

Асаблівасці Рэспублікі Беларусь міжвольна кідаліся на мазгі. Душу і цела запалоньвалі хмари густой меланхоліі. Хадзелася спаць. І хадзя дзень кланіўся ўжо да заходу, ніхто не дамагаўся яды. Тым больш, што апошні пасілак мы спажывалі як вячэрну папярэдняга дня. Не хадзелася нават глядзець на заваконны свет, які толькі ўсыпляў сваёй манатоніяй. Усе спадзявані даручылі мы гіду і арганізатарцы рэйду, доктар Лене Глагоўскай, якая наздзіў паспяхова ваявала з дрымотай і славутай беларускай нудой.

У Нясвіжы прывітала нас шыкоўная будоўля — Слуцкая брама з 1690 года, у стылі барока. Раней служыла яна ўездам у горад падарожнікам са старажытнага Слуцкага тракту. Пабудова з арачным праездам, са сценамі ўмацаванымі контрфорсамі, з лёгкім барочным балкончыкам на першым паверсе, з якога відаўся панараму горада, паказалася самотнай і непрыдатнай. Быццам гаспадарам горада не было ніякой цікавасці да яе незвычайнай прыгажосці і векавой міннушчыны.

Спыняемся ля касцёла Божага Цела, аднаго з самых каштоўных архітэктурных помнікаў Беларусі. Узвядзены ён па фундацыі Мікалая Крыстафора Радзівіла званага Сіроткай, у 1593 г., на месцы кальвінскага храма. Касцёл пабудаваны

Ганна Кандрацюк

на ўзор галоўнага ордэнскага храма езуітаў Эль Джэзу ў Рыме. Дарэчы, гэта першая барочная пабудова ў Рэчы Паспалітай. У крыпце знаходзіцца фамілійная пахавальня 102 члену княжацкай сям'і Радзівілаў. На жаль, дзвёры касцёла былі закрыты на некалькі замкоў. У вочы кінуліся аб'явы пра імшы. На першым месцы, чаго раней мы не сустрэлі, віднеў беларускамоўны надпіс, пад ім аб'ява на польскай мове.

Побач гістарычнай плябаніі з канца XVI ст. сфатаграфавалі мы помнік Сымону Буднаму, аўтару Катэхізісу і славутай Нясвіжскай Бібліі на беларускай мове, выдадзеных у палове XVI ст.

— Чаму зараз так цяжка беларусам маліцца на роднай мове, — дзілаваліся сябры палякі. — То ж раней за палякаў пачалі думаць пра багаслужбы на роднай мове.

Ідучы ў палацава-паркавы комплекс наткнуліся мы на замкавую вежу з чырвонай цэглы з квадратнымі, круглымі і арачнымі вокнамі. Вежа красамоўна выяўляе рысы беларускага абарончага дойлідства, стыляў готыкі і рэнесансу. Пад яе ўплывам лягчэй уявіць першапачатковы стыль замка Радзівілаў. Сённяшні від палаца далёкі ад першапачатковага выгляду. На працягу чатырох стагоддзяў панавання Радзівілаў, палац некалькі разоў перабудоўвалі. Грунтоўныя змены ў карысць класіцызму наведзеныя ў XVIII ст.

Побач палаца стаялі выслужаныя блакітныя грузавікі маркі „ЗІЛ”. Усе ўваходныя дзвёры ў будынак былі закрыты. Усё ж пашанцавала нам ушмыгнуцца ў сярэдзіну славутай рэзідэнцыі Радзівілаў. На лесвіцы, прыкрытай пластмасавым „мармурам”, ляжаў парваны чырвона-зялёны ходнік. Веяла нейкім шпітальным подыхам. Да нядаўна размяшчаўся тут санаторый савецкай вярхушкі.

У Беларусі ходзяць чуткі, што новым гаспадаром палаца стане неўзабаве Аляксандр Лукашэнка. Мала таго, хocha ён на сучасны манер адрамантаваць будынак. Як у кожнай чутцы, так і тут, можна дашукацца зерняў праўды. Знаёмыя з Наваградка распавялі нам, як амаль дарма пашанцавала ім купіць палацавую мэблю і люстры.

На другім паверсе прыкметлі мы дзве цёткі, якія манья-

Ганна Кандрацюк

кальна вязалі на кручках зімовыя шведрыкі. Жанчыны, разглянуўшыся па баках, дазволілі нам кінуць вокам на тры палацаўыя залы. Але ўжо ў першай асадзіў нас від насценных партрэтав Радзівілаў, размаляваных сучасным жывапісцам. Галерэя роду жыва напамінае комікс. Яна так ярка кулася з дубовымі паркетамі і кафлянымі печкамі, што думалася дурное.

— Няўжо ў Нясвіж збіраецца пасяліцца Лукашэнка? — папыталі мы жанчын з кручкамі.

Кабеты, пачуўшы допыты, паказалі нам выхадныя дзвёры. На дзядзінцы, абсаджаным сібірскім елкамі і кустамі, прыкмецілі мы скульптуры амураў размаляваных сталёвой алейнай фарбай і блакітныя лаўкі. На сцяне віднела інфарматычная табліца: „Помнік архітэктуры, ахоўваецца БССР”.

Сапрауды, гэтую ахову адчувалася на кожным кроку. Турыст тут адчувае сябе як непатрэбны нікому бадзяга. Дарэмана яму шукаць тут прытулку ці нейкай інфармацыі. Атмасферу непрыветлівасці дапаўняў невыносны крык варон.

Нягледзячы на перашкоды рашылі мы прагуляцца па палацавых парках, якія займаюць за сто кіламетраў прасторы. У японскім парку можна не толькі забыцца пра стому і нуду. Тут сустрэнем статуі беларускіх асветнікаў і літаратаў. Наведвалініка варожа арыентаванага да беларускай спадчыны чакаюць таксама скульптурныя атракцыёны — помнік сабаку або тхару.

Рашаемся заначаваць у інтэрнаце педвучылішча, што размешчаны ў быльм кляштары бенедыктынак. Найперш доўг шукаем стоража. Яшчэ даўжэй стараемся дамовіцца з ім наконт начлегу. Спакушаем яго доларамі.

— Ну, што вы ат меня хотіте, — бараніўся, як ад куслівых аваднёў, дзядзька. — Меня ж з работы за вас уволят.

Навокал разносіўся пах таннага алкаголю.

Зразумеўшы, што тым разам шчасце павярнулася да нас плячыма, кінуліся мы перад сябе ў дарогу.

— То можа недзе ў вёсачы заначуем, — прыдумвалі мы чарговыя варыянты таннага начлегу.

У Беларусі не існуе нешта накшталт агратурызму. У вёс-

Ганна Кандрацюк

цы Завітая, дзе шукалі мы дапамогі ў Доме культуры, сустрэу нас такі самы адказ што і ў Нясвіжы. І толькі цяпер дацаць мы адлагу стоража альбярцінскага інтэрната. Яго смеласць і прадпрымальнасць тлумачылі небеларускім паходжаннем. Беларусы невыносна баяцца парушаць існуючыя законы, нават калі тыя бессэнсоўныя.

У канцы спыняемся на начлег у лесе. Некалькі кроکаў далей царква і могільнік. Аля вогнішча расказывает жахалкі. Першы месец належыць, зразумела, Чорнай Даме з Нясвіжскага замка. Здань паяўляеца ў палацавых пакоях з поўначы па пятую раніцу. Сустрэча з блудной душой прапорышць няшчасце ў каханні. Як апавядает легенда, пасля спаткання з Чорнай Дамай многія з'ехалі з глазду або памерлі.

— Цікава, як прэзідэнт перажыў бы такую сустрэчу? — улавілі мы беларускі гумар.

14. Сусветныя тосты ў Міры

Пакуль аглядаць Мірскі замак, рашаём пашукати танный столовай і паснедаць. Акружыўшы старажытны рынак, мы папалі ў „Сталовую”. Пасля калькуляцыі выявілася, што ўсе пропанаваныя стравы можна купіць за няпоўны доллар. А вось і меню, якое ў выглядзе звычайнай карткі са спытка самотна вісела на сцяне, шыкарна прыгадобленай гіпсавым барэльефам з выявамі русалак, галубоў і калосся:

Салат з капусты — 20 000 р.

„Щи” (суп з капусты) — 66 000 р.

Макароны — 15 000 р.

Катлеткі са свініны — 89 000 р.

Гуляш са свініны — 132 000 р.

Чай — 7 000 р.

Кампот з яблык — 7 000 р.

(За доллар нам плацілі 490 000 беларускіх рублёў).

Нягледзячы на танные яды, у столовай не было жывой душы. Над буфетам віселі ліпучкі для насякомых добра ўжо аблепленыя мёртвымі мухамі. Аднак самае вялікае ўражанне выклікаў надпіс: „Не курить, не сорить! Распитие спиртных напитков запрещается”. Тым часам у памяшканні кусаў за

вочы папяросны дым. Некалькі хвілін пазней завіталі мужыкі, якія мігам распілі пляшку гарэлкі. Пра нармалёвасць іх паводзін сведчыла адсутнасць абурэння з боку абслугі гастранома. Выпівохі пазычылі нават на кухні нож для ўскрыцця бутэлькі і шклянку. З часам дзядзькі спадабаліся і нам. Калі трэці раз зайшлі даканаць чарговую бутэльку, у наш бок пачуліся сяброўскія тосты: *За гасцей Mira i за вас, класныя дзеячакі!* — стоячы прадэкламаваў чарніавы фацэт ды на дадатак заўсіхаўся залатымі зубамі. Пры другім тосце пачуліся больш асабістыя ноты: *За маю доч i за вас, красавіцы!*

Заказваєм яечню, хаця і не было яе ў меню. З трыпцаці яек. Доктар Глагоўская ідзе да кухарак на кухню, расказвае там пра нас і неўзабаве гамоніць з цёткамі як са сваімі сваячкамі. Дапамагае ім смажыць яечню. З кухні далятаем чысценъка беларуская мова. А тым часам аматары хуткага піцця ўзносяць за наша здароўе інтэрнацыянальны тост: *За жэнчын Mira, каб вам шанцавала ў жыцці!*

За поўнае снеданне для дзевяці асоб плацім мільён рублёў, крыху больш за два долары.

Кожны, хто наведае Mір, павінен не толькі пабачыць замак, але і пашпацьраваць старымі вуліцамі мястэчка. На рынку веяла нейкай магіяй. Мініяцюрныя камянічкі прымушалі думаць пра іншую якасць жыцця ў мінульым. У паветры разносіцца пах пернікаў, гоман гандлярак і рамеснікаў. Трызніўшы пра мінульяя стагоддзі, мы спыніліся побач фірменнага магазіна калгаса „Советская Беларусь”. На пустых паліцах прыкметлі мы адну гнілую бульбінку.

— А за чым гэтая чарга? — папыткалася мы ў бабы, што з блакітнай цыстэрны разлівала напой „Квас”.

Тая чарга вяла ў пункт продажу шклатары. У чарзе стаялі дзееці і старэйшыя кабеты.

Наша кампанія, відаць, кідалася ў вочы. Некаторыя месцячкоўцы нават спынялі крок, каб пасачыць у наш след. Вельмі ўцешыла нас заўвага дзядзькоў, што з заложанымі рукамі без справы стаялі на рынку.

— Што там у той Польшчы маюць, ты паглядзі на іх — якія худыя!

Ганна Кандрацюк

Фактычна, у нашай групе пераважалі замораныя студэнты, ды на дадатак у штоніках.

* * *

Рэтраспектыўна-рускі стыль Свята-Троіцкай царквы, што на паўднёвым баку рынку, невыносна кусаўся з мясцовай метафізікай. Храм пабудаваны ў пачатку XVI стагоддзя, пазней як царква базыльянскага манастыра, быў перабудаваны пасля Студзеньскага падстання. Храм завяршаюць пяць купалаў і трох'ярусная вежка-званіца. На жаль, царква адкрывалася толькі на час багаслужбы.

Закрыты быў таксама Мікалаеўскі касцёл, помнік архітэктуры рэнесансу, на паўночным баку рынку. Пабудаваны ён у 1599-1605 гадах. Сто гадоў пазней касцёл быў адноўлены, прыдбаў тады барочны алтар, а ў гонар перамогі над шведамі касцёлу быў адліты новы звон. Пры касцёле існавала школа і шпіталь св. Эскулапа. У 1855 г. касцёл быў перададзены ў карыстанне Праваслаўнай царкве. Аднак пасля першай сусветнай вайны, храм зноў аддацься католікам. Зараз вядзе цэсць рэстаўрацыя будынка, моцна апаганенага камуністычнай мінуўшчынай.

У час знаёмства з касцёлам выявілася цікава вестка. У мінулых стагоддзях касцёл славіўся цудадзейнай іконай МБ Шкаплернай, у рызе са срэбных і залатых вотаў. Ікона па ініцыятыве апошняга пробашча трапіла на Беласточчыну, у Чаромху. Іншыя элементы інтэр'ера перададзены касцёлу ў Рудцы, што каля Браньска.

(працяг у наступных гадах)

„Ніва” н-р 37-52 (2261-2276) ад 12 верасня да 26 снежня 1999 г.

P.S. У рэпартажы скарыстаны інфармацыі Зміцера Кіселя „Дабраўся і да Беласточчыны” змешчаны ў „Ніве” н-р 10 за 1999 год.